

[illegible]

خالد

بسم

چاؤیدنامہ

اقبال

جملہ حقوق محفوظ

شمار	مضمون	صفحہ
۱۴	طاسین زرتشت (زہائشش کردن اسپمن زرتشت را)	۵۱
۱۵	طاسین مسیح (درویسے حکیم طاسطانی)	۵۵
۱۶	طاسین محمد (نوحہ ابو جہل در حرم کعبہ)	۵۸
۱۷	فلک عطارد	۶۱
۱۸	زیارت ارواح جمال الدین افغانی و سعید حلیم پاشا	۶۳
۱۹	دین و وطن	۶۷
۲۰	اشتراک و ملکیت	۶۹
۲۱	شرق و غرب	۷۱
۲۲	محکمات عالم قرآنی	۷۴
۲۳	خلافت آدم	۷۴
۲۴	حکومت الہی	۷۸
۲۵	ارض ملک خداست	۸۰
۲۶	حکمت خیر کثیر است	۸۲
۲۷	پیغام افغانی بالملت روسیہ	۸۷
۲۸	غزل زندہ رود	۹۳
۲۹	فلک زہرہ	۹۷
۳۰	مجلس خدایان اقوام قدیم	۱۰۰
۳۱	نغمہ بعل	۱۰۲
۳۲	افزد رفتن بدریاسے زہرہ و دیدن ارواح فرعون و کشتی را	۱۰۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مناجات

آدمی اندر جہاں ہفت رنگ	ہر زمان گرم فغاں مانند چنگ!
آرزوئے ہم نفس می سوزدش	نالہ ہائے دلنواز آموزدش
لیکن این عالم کہ از آب و گل است	کہ تو ان گفتن کہ دارائے دل است!
بحر و دشت و کوہ و کہ خاموش و کر	آسمان و مہر و مہ خاموش و کر!
گرچہ برگردوں ہجومِ خستہ رست	ہر یکے از دیگرے تنہا تر است!
ہر یکے مانند باہیچارہ است	در فضا ئے نیلگوں آوارہ است!
کار و ال برگ سفرنا کردہ سازا	بیکراں افلاک و شب ہا دیر یازا!
این جہاں صید است و صیادیم!	یا اسیر رفتہ از یادیم ما؟

زارنا لیم صدائے برخواست

ہم نفسِ سرزندِ آدم را کجاست؟

دیدہ ام روزِ جهانِ چارِ سوسے آنکہ نورش بر سرِ روزِ کاخِ و کوسے

از رمِ سیارۂ او را وجود نیست الا اینکه گوئی رفت و بود

اے خوش آں روزے کہ از ایامِ نیست صبحِ اورا نیمِ روزِ و شامِ نیست

روشن از نورش اگر گردد روالِ صوتِ اچوں رنگِ دینِ می تو ا

غیبها از تابِ او گردد حضورِ نوبتِ اولایزال و بے مرور!

اے خدا روزی کن آں روزے مرا

وارهاں زیرِ روزِ بے سوزے مرا

آیہِ تسخیر اندر شانِ کیست؟ ایں سپہرِ یلگوں حیرانِ کیست؟

رازِ دانِ علمِ الاسما کہ بود؟ مستِ آں ساتی و آں صہبا کہ بود؟

برگزیدی از ہمہ عالم کرا؟ کردی از رازِ درونِ محسوم کرا؟

اے ترا تیرے کہ مارا سینہ سفت   حرفِ آدِ بخونِ تیرے کہ گفت با کہ گفت؟

روئے تو ایمان من قسراں من   جلوہ داری دریغ از جان من؟

از زبانِ صد شعاعِ آفتاب

کم نمی گردد مستاعِ آفتاب

عصرِ حاضر را خرد ز خمیرِ پست   جانِ بے تابے کہ من دارم کیاست؟

عمر با بر خویش می چپد و جو د   تا یکے بے تاب جانِ آید و د

گر زنجی این زمینِ شور و زار   نیست تخمِ آرزو را سازگار

از درونِ این گلی بے حاصلے   بس غنیمتِ دامنِ اگر روید و لے!

تو می اندر شب تا نم گذر   یک زماں بے نور می جانم نگر

شعله را تپیز از خفاشکِ چیت

برق را از برفتادنِ پاکِ چیت

ز سیمِ تاریک اندر سراق   و انما آنسوے این سیلی رواق!

بستہ درہارا برویم باز کن
 آتشے در سینہ من بوسہ رو
 باز بر آتش بنہ عود مرا
 آتش پیانہ من تیر کن
 ماترا جو نیم و توان دیدہ دور
 یاکشا این پردہ اسرار را
 نخل فکرم نا امید از برگ و بر
 عقل داد می ہم جنونے دہ مرا
 علم در اندیشہ می گیر و مقام
 علم تا از عشق بر خور دار نیست
 این تماشا خانہ سحر سامری است
 بے تجبلی مرود و انارہ نہ بر

خاک ابا قدسیاں ہیراز کن
 عود را بگذار و ہیرم را بسوز
 در جہاں آشفتنہ کن دود مرا
 با تغافل یک نگہ آمیز کن
 نے غلط ماکور و تواند حضور
 یا بگیریاں جان بے دیدار را
 یا تبر بفرست یا باد و سحر
 رہ بجنب اندرونے دہ مرا
 عشق را کاشانہ قلب لاینام
 جز تماشا خانہ افکار نیست
 علم بے روح القدس افسونگری است
 از لکد کو بخیال خویش مرو

عقل مجھوری و دین مجھوری است	بے تحشیلی زندگی رنجوری است
ما نظر خواہیم و او گوید خیر	ایں جہان کویہ و دشت کویہ
بازدہ با ماہ این ماہ پارہ را	منزلے بخش این دل آوارہ را
حرف مجھوری مٹی گرد دہم	گرچہ از خاکم نہ روید جز کلام
ز آنسوے گردوں گوئی قرابت	زیر گردوں خویش را یا ہم غریب
ایں جہات این شمال و این جنوب	ز امثال مہر ماہ گرد و غروب

از طلسم دوشن و فردا بگذرم
از مہ و مہر و ثریا بگذرم

یک دم داریم و آں ہم تنہا	تو فروغ جاوداں ما چوں شہرا
رشتک یزدال برداں بندہ کیست	اے تو شناسی نزاع مرگ و زلیت
نہ غیاب اورا خوش آید نہ حضور	بندہ آفاق گیر و ناصب و
از زمینی آسمانی کُن مرا	آئیم من جاودانی کُن مرا

ضبط درگفتار و کردار سے بدہ
 جادہ با پیدا است رقتا ہے بدہ
 آہنچہ گفتسم از جہانے دیگر است
 ایں کتاب از آسمانے دیگر است
 بحر من کم آشوبی خطاست
 آن کہ دقہ سرم فرو آید کجاست
 یک جہاں بر ساحل من آمید
 از کراں غیر اندر من موعجہ ندید
 من کہ نو می دم ز پیران کن
 دارم از روزے کہ می آید سخن

بر جوانان سہل کن حرف مرا

بہر شاں پایاب کن شرف مرا

بسم الله الرحمن الرحيم

تمهید آسمانی نخستین و زائرینش نکوش می کند آسمان نه میس را

زندگی از لذت غیب و حضور	بست نقش این جهان نزد و دور
آں چنان تا نفس از هم گسخت	رنگ حیرت خانه ایام ریخت
هر کجا از ذوق و شوق خود گری	نفسه من دیگرم تو دیگر می
ماه و اختر را خرام آموختند	صد چراغ اندر فضا فروختند
بر سپهر نیلگون زداختاب	خیمه زربفت با سپهر طناب
از افق صبح نخستین سر کشید	عالم نو زاده را در بر کشید

ملک آدم خاکدانے بود و بس	دشت او بے کاروانے بود و بس
نے بجو ہے آج بچوئے درستی	نے بصحرائے سحابے ریز ریز
نے سرود طائران در شاخسار	نے رم آہو میسان مرغزار
بے تجلی ہائے جاں بھر و برش	دو و پچپاں طیلان پیکرش
سبزہ بادِ سرودیں نا دیدہ	اندرا عمیق زمیں خوابیدہ
طغہ زد چرخ نیلی بر زمیں	”روزگار کس ندیدم این چہیں
چوں تو در پہنائے من کو رے کجا	جز بقبہ یم ترانورے کجا
خاک اگر الوند شد جز خاک نیست	روشن و پائندہ چوں افلاک نیست
یابری با ساز و برگِ دلبری	یامیر از تنگ و عاری کتری
شد زمیں از طغیہ گردوں خجل	نامید و دل گران و مضحل

پیشِ حق از درد بے نوری تپید

تا ندانے ز آنسوے گردوں رسید

”اے اسپینے از امانت بے خبر
 غم مخور، اندر ضمیرِ خود بگر
 روزگار روشن ز غوغائے حیات
 نے ازاں نورے کہ مینی درجہات
 نورِ صبح از آفتابِ داغدار
 نورِ جاں پاک از غبارِ روزگار
 نورِ جاں بے جادہ ہا اندر سحر
 از شعلِ عہد و مہر و سیارتر
 ششم از لوحِ جاں نقشِ مہر
 عقلِ آدم بر جاں شبنوں زند
 راہِ داں اندیشہ او بے دلیل
 عشق او بر لامکان شبنوں زند
 خاک و در پر و ازمانند ملک
 چشم او بیدار تر از جبیل
 می خلد اندر وجودِ آسماں
 داغها شوید ز دامنِ وجود
 یک رباطِ کمنہ در راسِ فلک
 روزگاراں را چو ہمین است
 مثلِ نوکِ سوزن اندر پرنیاں
 بے نگاہ او ہماں کور و کبود
 چشم او روشن شود از کائنات
 تا بہ بیند ذاتِ اندر صفات

”ہر کہ عاشق شد جمالِ ذاتِ را
اوست سببِ جمیعِ موجوداتِ را“

نعمۃ ملائک

فروغِ مشقِ خاک از نوریاں افزوں شود روزے
زمین از کوبِ تفتِ دیرا و گردوں شود روزے
خیالِ او کہ از سیلِ حوادثِ پرورش گیرد
ز گردابِ سپهرِ نیلگوں بیرون شود روزے
یکے درستیِ آدمِ نگرانہ ما چہ می پرسی
ہنوز اندر طبیعتِ می خلد موزوں شود روزے
چنان موزوں شود این پیش پا افتادہ مضمونے
کہ یزدانِ رادل از تاثیرِ او پر خوں شود روزے

تمہید زمینی

آتشکارامی شود روح حضرت می تو شرح می بد اسرار معراج را

عشق شور انگیز بے پروائے شہر	شعلہ او میرد از غوغائے شہر
خلوتے جوید بدشت و کوہا	یال لب دریا ئے ناپید اکنا ر
من کہ دریا راں ندیدم محرے	بر لب دریا بیا سودم نے
بحر و ہنگام غروب آفتاب	نیلگوں آب از شفق لعل مذا ب
کور را ذوق نظر بخشد غروب	شام را رنگ سحر بخشد غروب!
بادل خود گفت گو ہا د ا شتم	آرزو ہا جستجو ہا د ا شتم
آنی و از جہا و دانی بے نصیب!	زندہ و از زندگانی بے نصیب!
تشنہ و دور از کنار چشمہ سار	می سرودم این غزل بے اختیار

غزل

گنجشائے لب کہ قند فراوانم آرزوست   بنمائے رخ کہ باغ و گلستانم آرزوست
 یک دست جام بادہ و یک دست زلفیاد   قص چنیں میانہ میسرانم آرزوست
 گفتی زنا ز بیش مرخیاں مرا برو   آں گفتنت کہ بیش مرخیاںم آرزوست
 اے عقل تو ز شوق پر گندہ گوئے شو   اے عشق نکمہ نائے پریشانم آرزوست
 ایں آب و نان چرخ چو میل ہست بے وفا   من باہیم نہنگم و عمامم آرزوست
 جانم لول گشت ز فرعون و ظلم او   آں نور حبیب موسیٰ عمرانم آرزوست
 دی شیخ با چراغ ہی گشت گرد شہر   کزدیو و دد ملولم و انم آرزوست
 نہیں ہر بان سست غنا صردم گرفت   شیر خد اور ستم دستانم آرزوست

گفتم کہ یافت می نشود جستہ ایم با
 گفت آنکہ یافت می نشود آنم آرزوست
 (درومی)

شدا فاق تار از زیان آفتاب	موج مضطر خفت بر سحاب آب
کو کبے چوں شاہدے بالائے بام !	از متاعش پارہ در دید شام
از پس کھ پارہ آمد پدید !	روح رمی پرده مارا بر درید
شیب او فرخندہ چوں عمد شباب	طلعتش رخشندہ مثل آفتاب
در سراپایش سرور سردی	پیکرے روشن ز نور سردی
بندائے حرف و صوت از خود کشود	بر لب او سر پنهان وجود
علم با سوز دروں آمیختہ !	حرف او آئینہ آویخته
معنی محمود و نامحمود چیست ؟	گفتش موجود و ناموجود چیست ؟
آشکارائی تقاضائے وجود	گفت "موجود آنکہ می خواهد نمود
بر وجود خود شہادت خواستن	زندگی خود را بخویش آراستن
بر وجود خود شہادت خواستند !	انجمن روز الست آراستند
از سہ شہدکن شہادت رطلب	زندہ یا مردہ یا جاں بلب

خویش را دیدن بنور خویشتن	شاید اول شعور خویشتن
خویش را بینی بنور دیگرے	شاید ثانی شعور دیگرے
خویش را دیدن بنور ذات حق	شاید ثالث شعور ذات حق
حی و قائم چوں خدا خود را شمار	پیش این نور ربانی استوار
ذات اے پرده دیدن زندگی است	بر مقام خود رسیدن زندگی است
مصطفیٰ راضی نشد الا بذات	مرد مومن در نسا زد با صفات
امتحانے روبرئے شایدے	چیت معراج آرزوے شایدے
زندگی مارا چو گل را رنگ و بو	شاید عادل کہ بے تصدیق او
ور بہماند ہست او کامل عیبا	در حضورش کس نہماند استوا
پختہ گیر اندر گرہ تابے کہ ہست	ذرہ از کف مدہ تابے کہ ہست
پیش خورشید آرمودن خج ہست	تاب خج در آبریزدن خج ہست
امتحان خویش کن موجود باشن	پیکر فرسودہ را دیگر تراش

این چنین موجود محمود است پس

ورنه نار زندگی دود است پس

باز گفتم پیش حق رفتن چسپاں؛	کوه خاک آب را گفتن چسپاں؛
آمر و خالق برون از امر و خلق	ماز شست و زکار از خسته خلق
گفت "اگر سلطان ترا آید بدست	می توان افلاک را از هم شکست
باش تا عریاں شود این کائنات	شوید از دامان خود گرو جهت
در وجود او نه کم بینی نه بیش	خویش را بینی از او و از خویش
نکته "الابسلطان" یاد گیر	ورنه چوں مورد ملخ در گل بمیر
از طریق زادن اے مرد نکوے	آمدی اندر جهان چار سوے
هم برون جستن بزادن می توان	بند از خود کشادن می توان
لیکن این زادن از آب گل است	دانند آں مرفے که اوصا جلد است

گفتن - گفتن + الابسلطان تلخیص بآیه شریفه یا معشر الجن

آں ز مجبوری است این از اختیار
 آں نہاں در پردہ ہا این آشکار
 آں یکے با گریہ این با خندہ است
 یعنی آں جویندہ این بایندہ است
 آں سکون و سیر اندر کائنات
 این سراپا سیر بیروں از جہات
 آں یکے محتاجی روز و شب است
 والے در روز و شب اور امر کب است
 زادین طفل از شکستِ اشکم است
 زادین مرد از شکستِ عالم است
 ہر دو زادین را دلیل آمد اذال
 آں بلب گویند این از عینِ جاں

جان بیدارے چو زاید در بدن

لرزہ ہا افتد دریں دیر کس

گفتم این ادن نمی دانم کہ چیست؟
 گفت "شانے از شونِ زندگی است"
 شیوہ ہائے زندگی غیب و حضور
 آں یکے اندر ثبات آں در مرو
 کہ بجلوت می گدازد خویش را
 کہ بجلوت جمع سازد خویش را
 جلوت اور روشن از نورِ صفات
 خلوت او مستنیر از نورِ ذات

عقل اور اسوے جلوت می کشد	عقل اور اسوے جلوت می کشد
عقب لہم خود را بدیں عالم زند	عقب لہم خود را بدیں عالم زند
می شود ہر رنگ رہ اور اویب	می شود ہر رنگ رہ اور اویب
چشمش از فوق نگہ بیکانہ نیست	چشمش از فوق نگہ بیکانہ نیست
پس ز ترسِ راہ چوں کورے رود	پس ز ترسِ راہ چوں کورے رود
تا خرد و چپیدہ تر بر رنگ بوست	تا خرد و چپیدہ تر بر رنگ بوست
کارش از تدبیر کج می یابد نظام	کارش از تدبیر کج می یابد نظام
می نداند عشق سال و ماہ را	می نداند عشق سال و ماہ را
عقل در کوہے شکافے می کند	عقل در کوہے شکافے می کند
کوہ پیش عشق چوں کاہے بود	کوہ پیش عشق چوں کاہے بود
عشق شبنجھ نے زدن بر لامکاں	عشق شبنجھ نے زدن بر لامکاں
زور عشق از باد و خاک و آہ نیست	زور عشق از باد و خاک و آہ نیست
عشق اور اسوے خلوت می کشد	عشق اور اسوے خلوت می کشد
تا سلم آب گل را بشکند	تا سلم آب گل را بشکند
می شود برق و حساب و خطیب	می شود برق و حساب و خطیب
لیکن اور اجرات نہ اندانہ نیست!	لیکن اور اجرات نہ اندانہ نیست!
نرم نرمک صورتِ مورے رود	نرم نرمک صورتِ مورے رود
می رود آہستہ اندر راہ دوست	می رود آہستہ اندر راہ دوست
من نہ دانم کہ شود کارش تمام!	من نہ دانم کہ شود کارش تمام!
دیرہ روز و نزد و دور راہ را	دیرہ روز و نزد و دور راہ را
یا بگرد او طوافے می کند	یا بگرد او طوافے می کند
دل سیرجہ اسیر چوں ماہے بود	دل سیرجہ اسیر چوں ماہے بود
گور را نادیدہ رفتن از جہاں!	گور را نادیدہ رفتن از جہاں!
قوتش از سختی اعصاب نیست	قوتش از سختی اعصاب نیست

عشق در اندام مہ چاکے نہاد	عشق بانان جوین خیر کشاد
لشکرِ فرعون بے حربے شکست	کلمہ نمرود بے ضربے شکست
ہم درون خانہ ہم بیرون در	عشق در جاں چوں بچشم اند نظر
کار او از دین و دانش برتر است	عشق ہم خاکسترو ہم انکراست
ہر دوعالم عشق را زیر نگین	عشق سلطان است بران مہین
لا مکان و زیر و بالائے ازو	لا زمان و دوش و رائے ازو
جملہ عالم مرکب او را کب شود	چوں خودی را از خدا طالب شود
جذبِ ایں دیر کسین طبل ازو	آشکارا تر مفتاحِ دل ازو
عقلِ ناویلی قبرباں می ہند	عاشقِ خد را بسز داں می ہند
مرگ را بر خویش تن گرداں حرام	عاشقی؟ از سوبہ بے سوئی خرام
می توان بر خاستن بے بانگِ صواب	اے مثالِ مردہ در صندوق گو
چندان در گل بنائی مثلِ خنجر	در گلو داری نواہا خوب و نغز

بر مکان و بر زمان اسوار شو   فارغ از پیچاک این ز تار شو
 تیز تو کن این دو چشم و این دو گوش   هر چمی بینی نبوش از راه هوش
 آن کسے کو بانگ موراں بشنود   هم زدوراں سر دوراں بشنود
 آن نگاہ پرده سوز از من بگیر   کو چشم اندر نمی گردد اسیر

آدمی دید است باقی پوست است

دید آن باشد که دید دوست است

جمله تن را در گداز اندر بصر

در نظر رود در نظر رود (رومی)

تو از این آسمان ترسی؛ مریس   از فرا خائے جہاں ترسی؛ مریس
 چشم بکشا بر زمان و بر مکان   این دو یک حال است از احوال
 تا نگد از جبه پیش افتاده است   اختلاف ووش و سر از آده است
 دانه اندر گل بظلمت خانه   از مضائق آسمان بیگانه

ہیچ می داند کہ در جائے فسخ می توان خود را نمودن شایخ شاخ؛

جو ہر اچھیت ہے یکے فوقِ نموست

ہم مقامِ اوست این جو ہر ہم اوست

اے کہ گوئی محلِ جان است تن سہرِ جاں را در نگر بر تن متن

محلے نے حالے از احوالِ اوست محاش خواندنِ فریبِ گفتگو است!

چیتِ جاں؟ جذبِ سرور و سوز و درِ ذوقِ تسخیرِ سپہرِ گرد گرد!

چیتِ تن؟ بازنگِ بوخوردنِ است با مقامِ چار سو خو کردنِ است

از شعور است این کہ گوئی نزد و دو چیتِ معراج؟ انقلابِ اندر شعور

انقلابِ اندر شعور از جذبِ عشق و ارمانِ جذبِ شوق از تحتِ فوق

ایں بدن با جانِ ما انباز نیست

مشتِ خاک کے مانعِ پرواز نیست

ترزو ان کہ رُوح زمان و مکان است

مسافر اسیاحتِ عالمِ علوی می برد

از کلامش جانِ من بے تاب شد	در تنم ہر ذرہ چوں سیلاب شد
ناگہاں ندیم میانِ غرب و شرق	آسماں در یک سحابِ نور غرق
ز آلِ سحابِ افروشتہ آمد فرود	باد و طلعتِ این چرخ آتش آں چود و دا
آں چو شبِ تاریک و آں روشن شہاب	چشمِ این بیدار و چشمِ آں بخواب
بالِ اور از نگہائے سسج و وزر	سبز و سہمیں و کبود و لاجورد
چوں خیالِ اندر مزاجِ اورے	از زمیں تا ملکشاں اور ادے
ہر زمانِ اور اہو اے دیگرے	پر کشادن در فضا ئے دیگرے
گفت ز روانم جہاں را قاہم	ہم نہانم از نگہ ہم ظاہم

ناتق وصامت ہر پنچمین	بستہ ہر تدبیر بالتقدیرمین
مرنگ اندر آشیاں نالدنومن	غنچہ اندر شلخ می بالدنمین
ہر فراق از فیض من گردد وصال	دانہ از پرواز من گردد نہال
تشنہ سازم تا شرابے آورم	ہم عتابے ہم خطابے آورم
من حساب و دوزخ و فردوس و حور	من جیاتم من ماتم من نشور
عالم شش روزہ فرزند من است	آدم و افرشتہ در بند من است
اُم ہر چیزے کہ می بینی منم!	ہر گلے کہ شلخ می چینی منم
از دم ہر لحظہ پیر است این جہاں	در طلسم من اسیر است این جہاں
آں جو انردے طلسم من شکست	لی مع اللہ ہر کردار دل نشست

گر تو خواہی من نباشم در میاں
لی مع اللہ باز خواں از عین جاں

لی مع اللہ - تبلیغ بہ حدیث لی مع اللہ وقت،

درنگاہِ اونی دامنم چه بود   ازنگاہم این کہن عالم رہ بود
 یا نگاہم بردگر عالم کشود   یادگر گون شدہاں عالم کہ بود
 مردم اندر کائنات رنگ بُو   زادم اندر عالم بے نام و ہو
 رشتہ من ز اں کہن عالم گست   یک جہان تازہ آمد بدست
 از زبانِ عالمے جانم تپید   تا دگر عالم ز خاکم برد مید
 تن سبک تر گشت جان سیار   چشم دل بینندہ و بیدار

پردگی نامے حجاب آمد پدید

نغمہ انجم گبوش من رسید

زمرئہ انجم

عقل تو حاصل حیات عشق تو سر کائنات
 پیکر خاک! خوش بیا این سوئے عالم جہات

زهره و ماه و مشتری از تو قیپ یک دگر
 از پئے یک بجای تو کشمش تجلیات
 در ره دوست جلوه هاست تازه بتازه نو بنو
 صاحب شوق و آرزو دل نه دہد بجلیات
 صدق صفاست ندگی نشو و نماست ندگی
 تا ابد از ازل بتا ز ملک خداست ندگی
 شوق غزل سرای را رخصت ہائے وہو بدہ
 باز بہ رند و محتسب بادہ سبب سبب بدہ
 شام و عراق و مہر و پارس خوبہ نبات کردہ اند
 خوبہ نبات کردہ را تلخی آرزو بدہ
 تا بہ ہم بلند موج معرکہ بنا کند
 لذت سیل تند رو بادل آبجو بدہ

مرد فقیر آتش است، میری و میری خس است
 فال و فسر ملوک را حرف به بهنه بس است
 دبدبه قلندر می طنطنه سکندر می
 آن همه جذبه کلیم این همه حسر سامری
 آن بنگاه می کشد این به سپاه می کشد
 آن همه صلح و آشتی این همه جنگ و داوری
 هر دو جهان کشتند هر دو دوام خواستند
 این به دلیل قاهری آن به دلیل دلبری
 ضرب قلندر می بیار سکندر می شکن
 رسم کلیم تازه کن رونق ساحری شکن

فلكية

فلکِ قمر

ایں زمین و آسماں ملکِ خداست	ایں مہ و پرویں ہمہ میراثِ ماست!
اندریں رہ ہر چہ آید در نظر	بانگاہِ محسوسے اور را نگہ
چوں غریباں در دیارِ خود مرو	اے زخود گم اند کے بیباک شو!
این و آن حکمِ ترا بردلِ زند	گر تو گوئی ایں مکن آن کن کہند
نیست عالمِ جبریتِ ان چشمِ و گوش	اینکہ ہر فردائے اومیس در چو دوش!
در بیابانِ طلب دیوانہ شو!	یعنی ابراہیم ایں تبخانہ شو!
چوں زمین و آسماں راطے کنی	ایں جہانِ آں جہاں راطے کنی
از خدا ہفت آسماں دیگر طلب	صد زمان و صد مکان دیگر طلب

بے خود افتاد لبِ حجئے بہشت   بے نیاز از حربِ ضربِ خوب و زشت
گر نجاتِ فتنہ راغ از جستجوست   گویا خوشتر از بہشتِ لنگ و بہشت

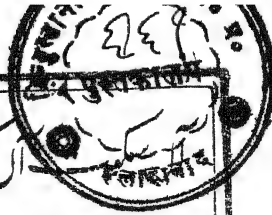
اے مسافر جاں مبیسرد از مقام

زندانہ تر گردد نہ پروانہ مدام!

ہم سفر با اختیاراں بودن خوش است   در سفر یک دم نیا سودن خوش است
تا شدم اندر قضا ہا پے پیر   آنچہ بالا بود زیر آمد نظر
تیرہ خاکے بر تر از قندیل شب!   سایہ من بر سر من اے عجب!
ہر زماں نزدیک تر نزدیک تر   تا نمایاں شد کہستانِ قمر
گفت روحی از گناہنا پاک شو   خوگرِ رسمِ درہ افلاک شو
ماہ از ما دور و با ما آشناست   این خستین منزل اندر راہ است

دیرو زود روزگارش دیدنی است

غار ہائے کوہسارش دیدنی است

اندر ول پُرسوز و پیرول چاک چاک
 صد جیل از خافطین و یلدرم
 بردہانش دود و نار اندر شکم
 از درویش سبزہ سر بر نزد
 طاثرے اندر فضائش پر نزد
 ابرہا بے نم ہوا ہاتنہ و تیز
 با زمین مردہ اندر ستیز
 نے نشان زندگی دروے نہ موت
 عالم فرسودہ بے رنگ و صوت
 نے بنانش ریشہ نخل جیتا
 نے بے صلب روزگارش حادثا
 گرچہ ہست از دو دمان آفتاب

صبح و شام او نہ اید افتاب

گفت رمعی خیر و گامے پیش نہ
 دولت بیدار را از کف مدہ
 باطنش از ظاہر او خوشتر است
 در قفار او جہانے دیگر است
 ہرچہ پیش آید تر اے مرد ہوش
 گیر اندر حلقہ ہائے چشم و گوش

خافطین و یلدرم - کوہ ہائے آتش فشانِ قمر - قفار - غار

چشم اگر بینا ست بر شے دیدنی است   در ترازوئے ننگہ سنجیدنی است
 بہر کجای رومی برد آنجہ ابرو   یک دودم از غیبر او بیگانه شو
 دست من آہستہ سوئے خود کشید
 تندرخت بر سر فائے رسید

عارف ہندی کہ بہ یکے از غار ہائے قمر خلوت

گرفتہ و اہل ہند و را جہاں دست می گویند

من چو کوران دست بردوش رفیق   پانہ ادم اندران غار عمیق
 ماہ را از ظلمت شش دل داغ داغ   اندر و خورشید محتاج چرخ
 دہم و شکستہ من شبخون بختند   عقل و ہوشم را بدار او بختند
 راہ فرستم رہزناں اندر کمیں   دل تہی از لذت صدق یقین

تانگہ راجلوہ ہا شد بے حجاب
 وادھی ہر سنگ اور تار بند
 از سرشت آ بے خاک ست این مقام
 در ہوائے او چوئے ذوق و سرور
 نے زمیںش را پسیر لاجورد
 نور در بندِ ظلام آنجانب بود
 زیرِ نخلے عارف ہندی نثار
 مٹوے بر سر بستہ و عریاں بدن
 آدمے از آب و گل بالاترے
 وقت اور اگر دوش ایام نے
 گفت بار و حق کہ ہمارا تو کیت
 صبح روشن بے طلیح آفتاب
 دیو سارا از نخلہائے سر بند
 یا خیالِ نقش بند و در منام
 سایہ از بیلِ خاش عین نور
 نے کنارش از شفقہا سبغ و زرد
 دود گردِ صبح و شام آنجا نبود
 دیدہ ہا از سرمہ اش روشن سواد
 گردِ او مارے سفید سے حلقہ زن
 عالم از دیر خیاالش پیکرے
 کار و با چرخ نیلی تمام نے
 در نگاہش آرزوئے زندگی ست

رُومی

مردے اندر جستجو آوارہ
 ثابتے با فطرت پیارہ
 پختہ تر کارش ز خامی ہائے او
 من شہیدِ ناتمامی ہائے او
 شیشہ خود را بگردوں بستہ طاق
 فکرش از جبریل می خواہد صدق
 چوں عقاب افتد بصیرتِ ماہِ نور
 گرم رو اندر طواف نہ سپہر
 حرف با اہل زمین رندانہ گفت
 حور و جنت را بت و تخیل نہ گفت
 شعلہ باد در موجِ دودش ندیدم
 کبریا اندر سجودش دیدہ ام
 ہر زماں از شوق می نالد چونال
 می کشد او را فراق و ہم وصال
 من ندانم حیثیتِ درآبِ گلش
 من ندانم از مقام و منزلش

جہاں دوست

عالم از رنگ است و بے رنگی است حق
 چیت عالم چیت آدم چیت حق؟

رُومی

آدمی شمشیر و حق شمشیر زن	عالم این شمشیر را سنگِ من!
شرق حق را دید و عالم را ندید	غرب در عالم خزید از حقِ رمید
چشم بر حق باز نکردن بندگی است	خویش را بے پروہ دیدن زندگی است!
بندہ چوں از زندگی گیرد برات	ہم خدا آں بندہ را گوید صلوات!

ہر کہ از تقصیر خویش آگاہیت

خاک او با سوزِ جاں ہمراہ نیست!

جہاں دوست

برو جو دوبر عدم پچھپیڈہ است
 کارِ ما افلاکیاں جزوید نیست
 دوش دیدم بر سر از قشمرود
 از نگاہش فوق دیدارِ چکید
 گفتش از حیران رازے پیش
 از جہاں زہرہ بگدختی؟
 گفت "ہنگام طلوعِ خاور است
 لعلِ ما از سنگِ رہ آید برون
 رشتنِ زہرے در کنارش دیدہ ام
 مشرقِ این اسرارِ کم دیدہ است
 جانم از فروئے او نمید نیست
 ز آسماں افرشتہ آمد فرود
 جز بسوئے خاکدان مانید
 تو چہ مینی اندر آں خاکِ خموش؟
 دل بہ چاہِ با بلے انداختی؟
 آفتابِ تازہ او را در بر است
 یوسفانِ او زچہ آید برون
 لرزہ اندر کو ہمارش دیدہ ام

قشمرود نام کوہ ہے از کوہستانِ قمر

رخت بند و از مفت ام آذری   تا شود خود گرز ترک بُت گری
 اے خوش آں قوئے کہ جان او تنبید   از گل خود خویش را باز آفرید!

عرشیاں را بجمع عید آں ساعتے

چوں شود بیدار چشم ملتے!

پیر ہندی اند کے دم در کشید   باز در من دید و بے تابا نہ دید
 گفت مرگ عقل؟ گفتم ترک فکر   گفت مرگ قلب؟ گفتم ترک ذکر
 گفت تن؟ گفتم کہ زاد از گردہ   گفت جاں؟ گفتم کہ رمز لا الہ
 گفت آدم؟ گفتم از اسرار اوست   گفت عالم؟ گفتم او خود و برست
 گفت این علم و ہنر؟ گفتم کہ پست   گفت حجت چیت؟ گفتم روت پست
 گفت دین عامیاں؟ گفتم شنید   گفت دین عارفان؟ گفتم کہ دید

از کلام لذت جانش فرود

نکتہ ہائے دل نشیں بر من کشود

نُتائِ سخن از عارفِ ہندی

(۱)

ذاتِ حق را نیست این عالمِ حجاب
غوطہ را حایلِ نگرِ نقشِ آب!

(۲)

زادِ نادرِ عالمے دیگر خوش است
تا شبابِ دیگرے آید بدست!

(۳)

حق و رستے مرگ و عینِ زندگی است
بندہ چوں میر و بنی داند کہ حسیت!

گرچہ ما مرغان بے بال و پریم
از خدا در علم مرگ فنسروں تریم
(۴)

وقت بشیر نبی بزم آسمیختہ
رحمت عالم بقہر آسمیختہ
خالی از قشر نہ بسینی شروقت
رحمت او اینکہ گوئی درگذشت
(۵)

کافر مرگ است اے روشن نہاد
کے سرور بامردہ غازی اجماد
مرد مومن زندہ و باخود بچنگ
برخود افتد همچو برآہو پلنگ

(۶)

کافر بیدار دل پیشِ صنم
برزویندارے که خفت اندر حرم!

(۷)

چشم کورست اینکے بسندنا صواب
هیچکے شبانه بسند آفتاب!

(۸)

صحریت گل دانه را سازد درخت
آدمی از صحریت گل تیره بخت!
دانه از گل می پذیرد پیچ و تاب
تا کند صید شعل آفتاب!

(۹)

من بگل گفتم بگو اے سینہ خاک
 چوں گجیری رنگ و بواز باد و خاک
 گفت گل اے ہنسنہ در رفتہ ہوش
 چوں پایہ گیری از برق خموش
 جاں تن مار از جذب این می آں
 جذب تو پیدا و بند سب مانماں

جلوۂ سروش

مست بخور و گردید و از عالم گست	مرد عارف گفت گور اور بہت
در وجود آمدن نیز نگشود	ذوق و شوق اور از سر بہت اور ہو
بے حضور اور نہ نور و نہ ظہور	باحضورش ذرہ ہا مانند طو

آل شبے بے کو کبے را کو کبے!	نازنینے در طلسم آل شبے
تابگیر از طلعتش کوہ و کمر	سنبستان دوز فشن تا کمر
خوش سرو آل مست بے پیمانہ	غرق اندر جلوہ مستانہ
ذوفنون مثل سپہر دیرال	پیش او گردندہ فالوئس خیال
شکرہ بر کج شک و برآہو پلنگ!	اندر آل فالوئس پیکر رنگ رنگ
بر رفیق کم نظم کج کشائے راز	من برومی گفتم لے دانائے راز
زاد در اندیشہ یزدان پاک!	گفت این پیکر چو سیم تابناک
در شبستان وجود آمد فرو	بانہ بے تابانہ از ذوق نمود
تو غریبی من غریبم او غریب!	ہمچو ما آوارہ و غریب نصیب
می برد از ہوش و می آرد ہوش	شان او جبریلی و ناشس سروش
مردہ آتش زندہ از سوز دشن	غنجہ ما را کشود از شبنمش
چاکما در پردہ محمل از دست	زخمہ شاعر بیازد دل از دست

دیدہ ام در نغمہ او عالمے
آتشے گیر از نوائے او دے!

نوائے سروش

ترسم کہ تو مے رانی ز ورق لب را باندرا
زادی بجباب اندر میری بجباب اندرا
چوں سرمہ رازی را از دیدہ فرو شستم
تقدیر ام دیدم پنهان بکتاب اندرا
برکشت و خیاباں پیچ، بر کوہ و بیاباں پیچ
برقے کہ بخود پیچد میر و بجباب اندرا
با مغربیاں بودم چرخ بستم و کم دیدم
مردے کہ مہماتش ناید بجباب اندرا

بے در و جہاں گیری آں قرب میسر نیست
 گلشنِ بگریباں کش لے بُو بگلاب اندر
 لے زابدِ طہا ہر ہیں گیرم کہ خودی فانی است
 لیکن تو نہ می بینی طوفاں بہ چسب اندر
 ایں صوتِ لاویزے از زخمِ فطرت نیست
 مہجورِ جہاں خورے نالہ بہ رہا باب اندر

حرکت بہ واوئی بر غیب کہ ملائکہ

اور او اوئی طو آہن می نامند

رومی آں عشق و محبت را دلیل   تشنہ کاماں را کلاش سبیل

بُو بگلاب اندر تلخ بہ صرع مشہور غزل صوفیہ " او در من و من در او چون بُو بگلاب اندر "

گفت آں شعر کے کہ آتش اندر د	اصل او از گرمی اندر ہوست !
آں نو گلشن کند خاشاک را	آں نو ابرہم زندانِ لاک را !
آں نو ابر حق گواہی می دهد	با فقیراں پادشاهی می دهد !
خون از او اندر بدن سیار تر	قلب از روح الامیں بیدار تر
اے لباسِ شاعر کہ از حسن تر	رہزنِ قلب است و لمبیس نظر !
شاعر ہندی اخدایش یار باد	جان او بے لذت گفتار باد
عشق را غیب گری آموختہ	با خلیلاں آذری آموختہ !
حرف او چا ویدہ و بے سوز و درد	مُر ز خوانند اہل درد او را نہ مُرد
زبانِ نو اے خوش کہ نشانِ مقام	خوشتر آن حرفے کہ گوئی در مقام
فطرتِ شاعر سراپا جستجوست	خالق و پروردگارِ آرزوست !
شاعر اندر سینہ ملت چودل	ملتے بے شاعرے انبارِ گل !
سوز و مستی نقش بندِ عالمے است	شاعری بے سوز و مستی باتھے است !

شعر را مقصود اگر آدم گری است

شاعری هم وارث پیغمبری است

گفتم از پیغمبری هم باز گوے	سزاوارم و محرم باز گوے
گفت اقوام و ملل آیات است	عصر ثانی از مخلوقات است
از دم او ناطق آمد رنگ خشت	ماه مه مانند جلال او چو کشت
پاک سازد استخوان و ریشہ را	بال جبریلے دهد اندیشہ را
مائے و هوئے اندرون کائنات	از لب او نجم و نور و نازعات
آفتابش از ولے نیست	منکر او را کمال نیست
رحمت حق صحبت آسرا او	قبر یزدان ضرر نیست کرا او
گرچه باشی عقل کل از مرم	ز آنکه او بیندن و جان را بهم
تیز تر نه پا بر آہ پیغمبر	تا بر بینی آنچه نمی بایست دید

کنده بر دیوارے از سنگِ قمر
چار طاسینِ نبوت را نگر

شوقِ پرواز سببِ جبرئیل!	شوقِ راهِ خویش داند بے دلیل
ایں مسافر خسته گردد از مقام	شوقِ راه دراز آمد دو گام
تا بلند پیاستے او آمد پدید	پازدم ستانه سوئے غنید
هفت کوب در طوافِ او دم	من چه گویم از شکوهِ آن مقام
عرشیاں از سرمه خاش لبید	فرشیاں از نور او روشن ضمیر
جستجوئے عالم اسرار داد	حق مرا چشم و دل و گفتار داد

پرده را برگیرم از اسرارِ کل
با تو گویم از طو اسیرِ رسل

طاسین گوتم

توبہ آوردن زین رفاعت عشوہ فروش
گوتم

مئے دیرینہ و معشوق جواں چیرے نیست

پیش صاحب نظرال جو رجناں چیرے نیست!

ہرچہ از محکم و پائیدہ شناسی، گذرد

کوہ و صحرا و بر و بحر و کراں چیرے نیست!

دانش مشربیاں فلسفہ مشرقیاں

ہمہ بیت خانہ و در طوف بنائ چیرے نیست

از خود اندیش و ازین بادیہ ترساں مگذر
 کہ تو ہستی و وجود دو جہاں چیزے نیست
 در طریقے کہ بنوکِ مشرہ کا ویدم من
 منزل و قافلہ و ریگِ ایں چیزے نیست!
 بگذر از غیب کہ ایں وہم و گماں چیزے نیست
 در جہاں بودن و رستن نہ جہاں چیزے ہست
 آں بہشتے کہ خدائے تو بخشد ہمہ ہیچ
 تا جزائے عمل تست جہاں چیزے ہست!
 راحتِ جاں طلبی؟ راحتِ جاں چیزے نیست
 در غیم ہم نفساں اشکِ رواں چیزے ہست
 چشمِ مخمور و بگاہِ غلط انداز و سرود
 ہمہ خوب است وے خوشتر از اں چیزے ہست

حسنِ رخسار دے ہست دے دیگر نیت
حسنِ کردار و خیالات خوشال چیزے ہست

رقاصہ

فرصت کشمکش مدہ این دل بے قرار را
یک دوشکن زیادہ کن گیسوئے تابدار را
از تو درونِ سینہ ام برقِ تجلی کہ من
بامہ و نہر دادہ ام تلخی انتظار را
ذوقِ حضور در جہاں رسمِ صنم گرمی نہاد
عشق فریب می دہد جانِ امیدوار را!
تا بفرایغِ خاطرے نغمہ تازہ ز نغم
باز بہ مرغزارِ وہ طائرِ مرغزار را

طبع بلند دادہ، بند زپائے من کشائے
 تابہ پلاس تو دہم خلعت شہر یار را
 نیشہ اگر بہ سنگ نہ دایں چہ مقام گفتگو است؟
 عشق بدوش می کشد این ہمہ کو ہزار را!

طاسین زرتشت

آزمایش کردن اہرمن زرتشت را

اہرمن

از تو مخلوقات من نالاں چوئے
 از تو مارا فرو دیں مانند دے
 در جہاں خوار و زبونم کردم
 نقش خود رنگیں ز خونم کردم

زنده حق از جلوہ سینائے تست

مرگ من اندرید بیضائے تست !

بر مرادش راه رفتن گمراہی است	تکیہ بر میثاق یزداں ابلہی است
ازہ و کرم و صلیبِ انعام اوست !	زہر بادہٴ کلفام اوست
حرف آں بیچارہٴ تاثیرے نداشت !	جز دعا با نوح تدبیرے نداشت
ہم خیلِ نوریاں صحبت گزین	شہر را بگذار و در غارے نشین
از مناجاتے بسوز افلاک را	از نگاہے کمیہ کن خاک را
نیم سوزِ آتشِ نظارہ شو	در کمتاں چوں کلیم آوارہ شو
از چنین ملاگری باید گذشت !	لیکن از پغیمبری باید گذشت
فطرتش گر شعلہ باشد خس شود	کس میانِ ناکساں ناکس شود
عشق را پیغمبری در دسراست !	تا نبوت از ولایت کمتر است

خیز و در کاشائے وحدت نشین
ترک جلوت گوی و در خلوت نشین!

زرتشت

نور دریاے است ظلمت ساحلش   ہم چمن سیلے نژاد اندر دلش
اندر و تم موجهای بیقرار   سیل راجز غارت ساحل چه کا؟
نقش بیرنگی که اورا کس ندید   جز بخون اهرمن نتوان کشید!
خوشین را و نمودن زندگی است
ضرب خنجر در آزمون زندگی است!

از بلاها پخته تر گرد خودی   تا خدا را پرده در گرد خودی
بر دحق بین بسزج خود را ندید   لا الهی گفت درخون نمی پید!
عشق را درخون تمپیدن آبروست   ازه و چوب و رسن عیدین است!

در ره حق هر چه پیش آید نگوست

مرحبا نامهربانیهائے دوست !

جلوۀ حق چشم من تنها نخواست	حسن را بے انجمن دیدن خطا است
چسیت خلوت در دوسوز و آرزوست	انجمن دیدار است خلوت جستجو است
عشق در خلوت کلیم الهی است	چون بجلوت می خرابد شاهی است !
خلوت خلوت کمال سوز و سال	هر دو حالات مقامات نیاز
چسیت آں بگذاشتن از دیر و کینشت	چسیت این بتهنانه رفتن در بهشت !
گر چه اندر خلوت و جلوت خدات	خلوت آغاز است و جلوت انتہا است
گفتم پیغمبری در دیر است	عشق چوں کامل شود آدم گراست !

را و حق با کار و اهل رفتن خوش است

همچو جہاں اندر جہاں رفتن خوش است !

طاسینِ مسیح

رویائے حکیم طالسٹائی

در بیان کوہِ سارِ ہفت مرگ	وادئی بے طائر و بے شاخ و برگ!
تابِ سہ از دود گردِ او چو تیسر	آفتابِ اندرِ فضا نشِ تشنہ میر!
رودِ سیما باندراں وادیِ حواں	خیمِ خیم مانندِ جوئے کھکشاں
پیشِ او پست و بلندِ راہِ پیچ	تند سیر و موجِ موج و پیچ پیچ
غرقِ درِ سیما بمر دے تاکر	باہزراں نالہ ہائے بے اثر!
قسمتِ او ابر و باد و آب نے	تشنہ و آبِ بحیرِ سیما بنے!

برکراں دیدم ز نے نازک تنے
 چشم او صد کارواں راہ ہرنے
 بکافری آموز سپہ سالار کنشت
 از گناہش زشت بخت خوب بخت
 گفتش تو کیتی نام تو چیست؟
 ایں سراپا نالہ فریاد کیست؟
 گفت در چشم منون سامی است
 نامم افرنگین و کارم ساحری است!
 ناگاہ آں جوئے سیمیں رخ بہت
 استخوان آں جواں در تن شکست
 بانگ ندائے وائے بقدر بر من
 وائے فریاد بے تاثیر من!
 گفت افرنگیں اگر داری نظر
 اندکے اعمال خود را ہم نگر
 پور مریم آں چراغ کائنات
 نور او اندر جہات بے جہات!
 آں فلاطوس آں صلیب آں روئے زرد
 زیر گردوں تو چہ کردی او چہ کرد!
 لے بجانت لذت ایمال حرام
 لے پر ستار بتان سیم خام

قیمت روح القدس شناختی

تن خریدی نقد جاں در باختی!

طغنه آں نازنین جہلہ مست	آں جواں رانشتر اندر دل شکست
گفت اے گندم بنائے جو فروش	از تو شیخ و برہمن ملت فروش!
عقل و دین از کافر بیائے تو خوار	عشق از سوداگر بیائے تو خوار!
مہر تو آزار و آزار نہاں	کین تو مرگ است و مرگ ناگہاں!
صحبتے با آب و گل و رزیدہ	بندہ را از پیش حق دزدیدہ
حکمت کو عقدہ اشیا کشاد	با تو غیر از فن کر چنگیزی نداد
دانہ آں مردے کہ صاحب جہ ہست	جرم تو از جرم من سنگیں تراست
از دم او رفت ہر جاں آمد بتن	از تو جاں را دخمہ می گردد بدن
آنچہ ما کردیم با تا سوست او	ملت او کرد بالا ہوست او

مرگ تو اہل جہاں از ندگی است
 باش! تا مبینی کہ انجام تو چیست!

طاسین محمد

نوحہ روح ابوہل در حرم کعبہ

از دم او کعبہ را گل شد چرخ!	سینہ ما از محمد داغ داغ!
نوجوانان را زد دست مار بود	از ہلاک قیصر و کسراے سرود
این دو حرف لاله خود کافری است	ساحر و اندر کلاش ساحری است
با خداوندان ما کرد آنچه کرد!	تا بساط دین آبا در نورد
انتقام از فے بگیر اے کائنات!	پاش پاش از ضربتیش لات و منات
نقش حاضر افسون او شکست	دل بغائب بست از حاضر گست
آنچه اندر دیدمی ناید کجاست!	دیدہ بر غائب فرو بستن خطاست

پیش غائب سجدہ بردن کوری است دین نوگور است کوری دوری است

نم شدن پیش خدائے بے جہات!

بندہ را ذوقے نہ بخشد این صلوات!

مذہب اوقاطع ملک و نسب از قریش منوکر از فضل عرب!

دُرنگاہ او یکے بالا و پست با غلام خویش بر یکے خنہ انشت!

قدرا حرا را عرب نشناخته با کلفت ان حبش در ساختہ

احمرال با سوداں آمیختند آبروئے دودمانے رختند!

این مساوات این مع اخات اعجمی است خوب می دانم کہ سلمان مزدکی است

ابن عبد اللہ فریش خورده است رستخیزے بر عرب آورده است!

عسرت ہاشم ز خود مجبور گشت از دور کمت چشم شاں بے نور گشت

اعجمی را اصل عدنانی کجاست گنگ گفتا رجبانی کجاست

کلفت - فریہ و بدگل - سلمان - حضرت سلمان فارسی - عدنان - جد عرب - یمنان - یکے از نصیبان عرب

چشمِ خاصانِ عرب گردیدہ کو بر نیائی اے زہیر از خاکِ گور؛

اے تو مارا اندریں صحرا دلی

بشکن افنونِ نوائے حبِ ریل!

باز گو اے سنگِ اسود باز گو آنچہ دیدیم از محمد باز گو

اے ہل اے بندہ را پوزش پذیر خاۃ خود را ز بے کیشاں بگیری

گلہ شاں را بگرگاں کن سبیل تلخ کن خماۃ شاں را بنجیل!

صرصرے دہ با ہوائے باد یہ اَللّٰهُمَّ اَعْجِزْ نَحْلَ حَاوِیَۃِ

اے منات اے لات ازین نزل مرو گرز منزل می روی از دل مرو

اے ترا اندر دو چشم ما وثاق

مہلتے اِنْ کُنْتَ اَزْمَعْتَ الفراق

زہیر - شاعر مشہور عرب

اَللّٰهُمَّ اَعْجِزْ اِلٰہَ اَیُّوْبَیْنِہِ

از مہلت از ممت الفراق - پارہ از شعرا مر القیس یعنی مہلت بدہ اگر قصد جدائی کردہ

فلك عطارد

زیارتِ ارواحِ جمالِ الدین افغانی و سعیدِ حلیم پاشا

در تماشا تہ تجلی ہائے خویش!	مشت خاکے کارِ خود را برودہ پیش
یا بدارم من اسیر آمد وجود!	یا من افتادم بدارم ہست و بود
من ز افلاکم کہ افلاک از من است؟	اندریں نیلی تنق چاک از من است؟
یا ضمیر من فلک را در گرفت!	یا ضمیرم را فلک در گرفت
آنچہ می بیند نگہ چون ہست؟	اندرون است این کہ بیرون ہست؟
پیشِ خود بینم جہانے دیگرے	پر زخم بر آسمانے دیگرے
عالے از خاکِ مادرینہ تر	عالے باکوہ و دشت و بحر و بر
دست برد آدمے ناویدہ	عالے از ابر کئے بالیدہ

نقشہ انابستہ بر لوح وجود

خروہ گیر فطرت اسخاکس نبوہ

من بہ رومی گفتم این صحرا خوش است در کستان شورش دریا خوش است

می نیایم از حیثات این جانفشا از کجای می آید آواز اذان؟

گفت رومی "این مقام اولیا آشنا این خاکدان با خاک هست

بوالبشر چون سخت از فروس است یک دوروزی اندرین عالم نشست

این فضا با سوز آہش دیدہ است نالہ ہائے صبحگاہش دیدہ است

زائران این مقام ارجمند پاک مردان از مقامات بلند

پاک مردان چون فضل و بوسعید عارفان مثل حبید و بایزید

خیز تا ما را من از آید بدست

یک و دوم سوز و گداز آید بدست

رفتیم و دیدیم دو مرد اندر قیام مقتدی تا تا را و افغانی امام

پیر رومی ہر زمان اندر حضور
طلعتش بر تافت از ذوق و سحر
گفت مشرق زین و کس بہتر نژاد
ناخن شاں عقدہ ہائے اکشاد
بید السادات مولانا جمال
زندہ از گفتار او سنگ و سفال
تُرک سالار آل حلیم در و منہ
فکر او مثل مقام او بلند

با چنین مردان و رکعت طاعت است

ورنہ آل کاہے کہ مزدش جنت است

قرأتِ آن پیرِ دے سخت کوش
سورۃ النجم و آل دشتِ توش
قرأتے کرو غلے خیل آید بوجد
روح پاک حبیبِ میل آید بوجد
دل از دور سینہ گردد ناصبور
شورِ الا اللہ نیست مزد از قبور
اضطرابِ شعلہ سنجند و دورا
سوز و مستی می دهد داورا

آشکارا ہر غیاب از قمر توش

بے حجاب ام الکتاب از قمر توش

من زجا بر فاستم بعد از نماز دست او بوسیدم از راه نیل
گفت رومی "ذره گردوں نور دیا در دل او یک جہان سوؤ و درد
چشم جز بر خویشتن بکشادہ دل بکس نادادہ آزادہ

تند سیر اندر فراخائے وجود
من ز شوخی گویم اورا زندہ رود

افغانی

زنده رود! از خاکدانِ باگبوی از زمین و آسمانِ باگبوی
خاکی و چون قدسیاں روشن لبز از مسلماناں بدہ مار خنبر!

زنده رود

در ضمیر ملت گیتی شکن دیدہ ام آویزش دین و وطن!

روح در تن مُردہ از ضعفِ نقین	ناامید از قوتِ دینِ بس
ترک و ایرانِ عربِ مستِ فزنگ	ہر کسے را در گلو شستِ فزنگ
مشرق از سلطانی مغربِ غراب	اشتراک از دینِ ملتِ بردہ تاب

افغانی

دین و وطن

لُردِ مغربِ آن سراپا کمزورین	اہلِ دین را دادِ تسلیمِ وطن
او بے کمرِ مرکز و تو در فِراق	بگنڈا ز شامِ فلسطین و عراق
تو اگر داری تمیزِ خوبِ ز رشت	دل نہ بندی با کلنج و سنگِ خشت
چیتِ دین بر خاستنِ اندوئے خاک	تا ز خود آگاہ گرد و جانِ پاک
بہی گنجد آنکہ گفت اللہ ہو	در حد و دینِ نظامِ چار سُو
پر گہ از خاک و خیرینِ دزدِ خاک	حیف اگر در خاکِ میہِ در جانِ پاک

گر چه آدم بر دیند از آب و گل   رنگ و نم چوں گل کشید از آب و گل
 حیف اگر در آب و گل غلط قدم   حیف اگر بر تر نپزد زین معنی ام
 گفت تن در شو بخاک بگذر   گفت جان پنهان عالم را بگذر
 جان ننگمند در جهات ای شهوند   مرد حریکانه از هر قید و بند

خُز خاک تیره آید در غروش

ز آنکه از بازاں نیاید کارِ موش

آں کف خاک که تا می دمی وطن   این که گوئی مصر و ایران و یمن
 باه وطن ابل وطن را نسبت است   ز آنکه از خاکش طلوع ملت است
 اندرین نسبت اگر داری نظر   نکته بیسی ز موبار یک تر
 گر چه از مشرق بر آید آفتاب   با تجلی ثنائی شوخ و بے حجاب
 در تب و تاب است از سوز دروں   تاز قید شرق و غرب آید برون
 پرود از مشرق خود جلوه مست   تا همه آفاق را آرد بدست

فطرش از مشرق و مغرب بری است
گرچه او از روئے نسبت خاوری است!

اشتراک و ملوکیت

صاحب سرایه از نسل خلیل	یعنی آل سغنیب بر بے جبریل
ز آنکه حق در باطل او مضمر است	'قلب او مومن و غش کافر است'
غریبان گم کرده اند افلاک	در شکم جویند جان پاک
رنگ و بوی از تن نگیرد و جان پاک	جز نین کاس ندارد اشتراک
دین آل سغنیب حق ناشناس	بر مساوات شکم دارد اساس

تا اخوت را مقام اندر دل است

بیخ او در دل نه در آب و گل است!

صاحب سرایه - کارل مارکس مصنف کتاب سرایه که اصول اشتراک و ادراک کتاب وضع کرده

ہم ملکیت بدن رفت رہی است   سینہ بے نورِ وا ز دل تہی است !
 مثلِ زنبوئے کہ بر گلِ می چسبد   برگ را بگذارد و شمشادش برد
 شاخ و برگ و رنگ و بوئے گل ہما   بر جالش نالہ بے بل ہما
 از طلسم و رنگ و بوئے او گذر   ترک صورت گوئے و در معنی

مرگِ باطن گرچہ دیدن مشکل است

گلِ نخواست اورا کہ در معنی گل است !

ہر دورا جاں ناصبور و ناشکیب   ہر دو یزدانِ ناشناس آدمِ فریب !
 زندگی این را خروجِ آں را خراج   در میانِ این دو سنگِ آدمِ زرجاج !
 ایں بے علم و دین و فن آرد شکست   آں برد جاں از تن ناں از دست
 غرقِ دیدم ہر دورا در آب و گل   ہر دورا تن روشن و تاریک دل !

زندگانی سوختن با سوختن

در گلے تخم دے انداختن !

سعید حلیم پاشا

شرق و غرب

غریباں را زیر کی سازِ حیات	شرقیان را عشق را ز کائنات
زیر کی از عشق گرد و حق شناس	کارِ عشق از زیر کی محکم اس
عشق چوں با زیر کی همبستر شود	نقش بند عالم دیگر شود
خیز و نقش عالم دیگر بند	عشق را با زیر کی آمیزد
شعله افروغیالِ نم خورده است	چشمِ شان صاحب نظر دل مرده است
بخمها خورند از شمشیر خویش	بسل افتادند چو نخ پیر خویش
سوز و مستی را مجاز تا کمال	عصر دیگر نیست در افلاک شان

زندگی را سوز و ساز از نارتست

عالم نو آنسردین کارتست !

مصطفیٰ کو از تجدیدی سرود

گفت نقش کتہ را باید زدود

نو نگردد کعبہ را خستِ حیات

گر ز آفرنگ آیش لات و منات

ترک آہنگ نو و چنگ نیست

تازہ اش جز کتہ آفرنگ نیست

سینہ اورادے دیگر نبود

در ضمیرش عالمے دیگر نبود

لاجرم با عالم موجود ساخت

مثل موم از سوز این عالم گداخت

طرفگہا در نہاد کائنات

نیست از تقلید تقویم حیات

زندہ دل خلاق اعصار و دہور

جانش از تقلید گدرد بے حضور

چوں مسلماناں اگر داری جگر

در ضمیر خویش و در تراساں بگر

صد جہان تازہ در آیاتِ اوست

عصر با پیچیدہ در آفاتِ اوست !

ایک جہانش عصرِ حاضر ایں است

گیر اگر در سینہ دل معنی ریں است

بندہ مومن تر آیاست خداست ہر جہاں اندر بر او چوں قیاست!

چوں کہن گرد و جہانے در برش

می دہت سراں جہانے دگریش!

تندرہ رود

ز ورقِ ماخیاں بے ناخداست

کس نداند عالمِ سراں کجاست!

افغانی

عالمے در سینہ ما گم ہنوز عالمے در انتظارِ قلم ہنوز

عالمے بے مہتیا ز خونِ رنگ شام اور روشن تر از صبحِ فرنگ

عالمے پاک از سلاطین و عبید چوں دل مومن کر نشناپدید

عالمے رعنا کہ فیضِ یک نظر تنم او انگند در جانِ سر

لایزال و وار و اتش کو بنو   برگ و بار محکاتش کو بنو
باطن او از تنمیر بے غم   ظاہر او انقلاب ہر دم

اندرون تست آں عالم نگر

می دہم از محکات او خبر!

محکات عالم قرآنی

اخلافت آدم

در دو عالم ہر کجا آثار عشق   ابن آدم سترے از اسرار عشق

سر عشق از عالم ارحام نیست   او ز سام و حام و روم و تمام نیست

کو کبے شرق و غرب بے غروب   در مدارش نے شمال و نے جنوب

حرف رانی جاعل تقییر او   از زمین تا آسمان تفسیر او!

مرگ و قبر و حشر و نشر احوال است   نور و نار آں جہاں اعمال اوست

او امام و او صلوات و احرم	او داد و او کتاب و او تسلیم
خرده خرد و غیب او گرد و حضور	نے حدود او را نہ ملکش را انوار
از وجودش باعتبار ممکنات	اعتدال او عیار ممکنات
من چه گویم از یم بے ساش	غرق اعصار و دہور اندر روش
آہنچہ در آدم بکنج عالم است	آہنچہ در عالم بکنج آدم است
آشکارا مہر و مہ از جلوتش	نیست سہ جہر بل را در خلوتش

بزر از گرد وں مقام آدم است

اصل تہذیب احترم آدم است

زندگی لے زندہ دل وانی کہ چیت	عشق یک ہیں مہر تماشا لے نوئی است
مرد و زن و وابستہ یک دیگر اند	کائنات شوق را صورت گراں اند
زین نگہ دارندہ ناری حیات	فطرت اولوح اسرار حیات
آمنش ما را سبب ان خود زند	جوہر او خاک را آدم کند

ضمیرش ممکن است زندگی از تب و تابش ثباتِ زندگی

شعلہ کز دے شر را در گسست جانِ تن بے سوزِ او صورتِ نسبت

ایرج ما از ارجبت دیہاے او ماہمہ از نقشبت دیہاے او

حق ترا داد است اگر تابِ نظر

پاک شود قدیبست او را نگر

لے ز دینت عصر حاضر بردہ تاب فاش گویم با تو اسرارِ حجاب

ذوقِ تخلیق آتشی اندر بدن از فروغِ او منورِ غِ انجمن!

ہر کہ بردارد ازیں آتش نصیب سوز و سازِ خویش را کہ بدو قیب

ہزاراں نقشِ خود بندِ نظر تا بگیرد لوحِ او نقشِ دیگر

مصطفیٰ اندر حرا خلوتِ گزیدے جز خویشتر کس را ندید

نقشِ ما را در دلِ او ریختند لقمے از خلوتش گنجِ مستمند

می توانی منکرِ یزداں شدن منکر از شانِ نبی نتوان شدن

گرچه داری جان روشن چون کلیم   هست افکار تو بے خلوت عقیم!

از کم آمیخته می تخیل زنده تر

زنده تر جوینده تر یا بنده تر!

علم و هم شوق از مقامات حیات   هر دو می گیر و نصیب از واردات!

علم از تحقیق لذت می برد   عشق از تخلیق لذت می برد

صاحب تحقیق را جلوت عزیز   صاحب تخلیق را خلوت عزیز

چشم مو لے خواست دیدار وجود   این همه از لذت تحقیق بود

لن ترانی نکتہ ما دارد دقیق   اندکے کم شود ریں کج بر عمیق

هر کجا بے پرده آثار حیات   چشمه زارش در ضمیر کائنات

درنگه ہنگامہ آفاق را   ز رحمت جلوت ادخہ ساق را

حفظ نقش آفرین از خلوت است

خاتمہ اور انگبین از خلوت است

۲- حکومت الهی

بنده حق بے نیاز از هر مقام	نمی غلامم او را نه او کس را غلام
بنده حق مرد آزاد است و بس	ملک آئینش خدا داد است و بس
رسم و راه و دین و آئینش از حق	زشت خوب و تلخ و نوشینش از حق
عقل خود پس غافل از بهبود غیر	سود خود بیسنده بنید سود غیر
و حق بیسنده سود هم	درنگا هاش سود و بهبود هم
عادل اندر صلح و هم اندر مصاف	و صل و فصلش لا یراعی لا یخاف
غیر حق چوں ناهی و آمرشود	زور و بر ناتوان تا هر شود

زیر گردول آمری از قاهری است

آمری از ما سو الله کافری است

قاهر آمر که باشد سخته کار   از قوانین گرد خود بند و حصا

جرّہ شاہیں تیز چنگ و زود گیر! صحوہ رادر کار ہا گیر و شیر

قاہر می را شرع و دستورے دہد بے بصیرت سر مرہ باکورے دہدا

حاصل آئین و دستورِ ملوک؟

دہ خدایاں فرہ و دہقان چو دوک!

واسے بردستورِ جہورِ فرنگِ — مردہ تر شد مردہ از صورِ فرنگ!

حقہ باز اں چوں سپہر گرد گرد از ائم پر تختِ خود چیدہ نرد!

نشاط اں ایں گنج و رآں پنج بر ہر زماں اندر کمینِ یکِ دگر

فاش باید گفت سرِ دلبراں مامتلع و این ہمہ سودا گراں!

دیدہ ہا بے نم ز خمِ سیم وزلہ مادر اں را بارِ دوش آند پسر

واسے بر قوسے کہ از بیمِ شمر می بردنم را ز اندامِ شخبرا

بتا نیار و زخم از تاشِ سرود می کشد نا زادہ را اندر وجودا

گرچہ دازد شیوہ ہاے زنگ رنگ من بجز عبرتِ نگیم از فرنگ!

اے بے تعلیقش اسیر آزاد شو
 دامنِ فتنہ گمگیر آزاد شو
 ۳۔ ارض ملکِ خداست

سرگزشتِ آدم اندر شرق و غرب	بہر خاکِ فتنہ اے حرب و ضرب
یک عروس و شوہر او ماہمہ	آں فسوگمگیر بے ہمہ ہم باہمہ
عشوہ اے اوہمہ مکر و فن است	نے از ان تونہ از ان من است
در نسا زو باتو ایں سنگ و حجر	ایں ز اسبابِ جہنم تو در من است
اختلاطِ خفتہ و بیدارِ حسیت؟	ثابتے را کار با سیدِ حسیت؟
حقِ زمیں را جہتِ ساعِ انگفت	ایں متاعِ بے بہا مفت است
دہ خدایا! نکتہ از من پذیر	رزق و گور از دے بگیر اورا بگیر
صحبتش تا کہ تو بود و او نبود	تو وجود و او نبود بے وجود
تو عفا بی طائفِ اسلاک شو	بال و پر بکشتا و پاک از خاک شو

باطن الارض للخطا هر است

هر که این ظاهر نبیند کافر است

دولت تست این جهان بنگ و بون	من گویم در گذر از کلخ و کو
صید چو شاهین ز افلاکشن بگم	دانه دانه گوهر از خاکش بگیر
نویس از خود گیر و بر نارش بزن	تیشه خود را بجمارش بزن
بر مراد خود جهان تو تراش!	از طریق آذری بیگانه باش
دل حریم اوست جز با او ده!	دل بزرگ و بزرگ و کو مده
گم شدن و فقره و فرزند و زن!	مردن بے برگ و بے گور و کفن!
عالم را گم بخویش اندر کند	هر که حرفه لا اله اندر کند

فقر جمع و رقص و عریانی کجاست

فقر سلطانی است بهبانی کجاست

۴۴ حکمت خیر کثیر است

گفت حکمت را خدا خیر کثیر
 علم حرف و صوت را شهپر دهد
 علم را براج افلاک است ره
 نسخه او نسخه تفسیر کُل
 دشت را گوید جابے ده دهد
 چشم او بر واردات کائنات
 دل اگر بندوبه حق، پیغمبری است
 علم را بے سوز دل خوانی شر است
 عالمے از غار او کور و کبود
 بحر و دشت و کو هسار و باغ و راغ
 هر کجا این خیر را بینی بگیر
 پاکی گوهر به نا گوهر دهد
 تا چشم مهر بر کن درنگه
 بسته تدبیر او تقدیر کُل
 بحر را گوید سربے ده دهد
 تا به بنید محکمت کائنات
 در زحق بیگانه گردد کافری است
 نور او تاریکی بحر و بر است
 فرو دیش برگ ریز مهست و بود
 از بیم طیاره او داغ داغ

سینہ افترنگ را نلے از دوست	لذت شخون و یلغائے از دوست
سیر موثر و نئے دھرا یام را	می برد سرمایہ اقوام را !
قوتش ابلیس را یائے شود	نور نار از صحبت نائے شود
کشتن ابلیس کائے مشکل است	ز آنکہ او گم اندر اعماق دل است !
خوشتراں باشد مسلمانش کُنی	کشتہ شمشیر قرآنش کُنی
از جلالت بے جمالے الاماں	از فراق بے وصالے الاماں !
علم بے عشق است از طاغوتیاں	علم با عشق است از لاهوتیاں !
بے محبت علم و حکمت مردہ	عقل تیرے بردن ناخوردہ

کور را بیستندہ از دیدار کُن

بُولب را حیدر کر کار کُن !

زنده رود

محکمتش و انمودی از کتاب   هست آں عالم ہنوز اندر حجاب !

پرده را از چهره بکشاید چپ را   از ضمیر را برون ناید چپ را
پیش ما یک عالم فرسوده است   ملت اندر خاک او آسوده است
رفت سوز سینه تا تار و گرد   یا سلمان مردیافت سر آن مرد را

سعید سلیم پاشا

دین حق از کافری رسوا تر است   زانکه ملا مومن کافر گراست!
شبنم مادر نگاه ما یم است   از نگاه او یم ما شبنم است!
از شکر فیهاے آن قرآن فروش   دیده ام روح الایس را در خروش!
ز آنسوئے گردون دلش بیگانه   نزد او ام الکتاب افسانه!
بے نصیب از حکمت ین نبی   آسمانش تیره از بے کوبی!
کم نگاه و کور ذوق و هنر گرد   ملت از قاتل و اقلش فرد گرد!
مکتب و ملا و سرای کتاب   کور مادر زاد و نور آفتاب!

دینِ کافرِ فکر و تدبیرِ جہاد

دینِ ملا فی سبیل اللہ فساد

مردِ حق جانِ جہانِ چار سو	آں سخلوت رفتہ را از من گویے
اے ز افکارِ تو مومن را حیات	از نفسہاے تو ملت را ثبات
حفظِ قرآنِ عظیمِ آئینِ تست	حرفِ حق را فاش گفتنِ دینِ تست
تو کلیسیا چن در باشی سرنگوں	دستِ خویش از آستینِ آور بر وں
مرگِ شتِ ملتِ بیضیا گویے	باغزال از وسعتِ صحرا گویے

فطرتِ تو مستنیر از مصطفیٰ است

باز گو آخر مقامِ ما کجاست؟

مردِ حق از کس نگیر درنگ و بُو	مردِ حق از حق پذیر درنگ و بُو
ہر زمان اندر تنش جانے دگر	ہر زمان اورا چو حق شانے دگر
رازِ ما با مردِ مومن باز گویے	شرحِ رمزِ کتلِ یومِ باز گویے

جز حرم منزل ندارد کاروان
غیر حق در دل ندارد کاروان

من نمی گویم که راهش دیگر است
کاروان دیگر گاهش دیگر است!

افغانی

از حدیثِ مصطفیٰ داری نصیب؟	دین حق اندر جهان آمد غریب!
با تو گویم معنی این حرفِ بکر	غربت دین نیست فقر اهلِ ذکر
بهر آن مردی که صاحبِ جستجو است	غربت دین ندرتِ آیاتِ اوست
غربت دین هر زمان نوعِ دیگر	نمکت را در یاب اگر داری نظر
دل بآیاتِ مبسوس دیگر بر بند	تا بجیری عصرِ نور را در کمند!
کس نمی داند از سرِ کتاب	شرقیای هم غربیایِ پیچ و تاب
روسیان نقشِ نوی انداختند	آبِ نانِ دند و دین در باختند!

حق بہیں حق گوے وغیر از حق جوے
یک دو حرف از من باں ملت ہوے

پیغامِ افغانی با ملتِ روسیہ

منزل و مقصودِ قرآنِ دیگر است	رسم و آئینِ مسلمانِ دیگر است
دردِ دل او آتشِ سوزندہ نیست	مصطفیٰ در سینہٗ او زندہ نیست
بندہٗ مومن ز قرآنِ بر بخورد	در ایلغِ او نہ مے دیدم نہ دُرد
خودِ تسلیمِ قیصر و کسری شکست	خودِ سرِ تختِ ملوکیت نشست
تا نہالِ سلطنت قوت گرفت	دینِ او نقشِ از ملوکیت گرفت

از ملوکیت نگہ گرد دگر

عقل و ہوش و رسم ورہ گرد دگر

تو کہ طرحِ دیگرے انداختی   دل زدِ دستورِ کہن پر داشتی

ہجومِ اسلامیات اندھیاں   قیصریتِ راشکستی استخوان
 بتا برافروزی چراغِ درخشاں   عبرتِ از سرگذشتِ عالمگیر
 پائے خود محکم گذار اندر نبرد   گردِ این لالت و مہل دیگر مگرد
 ملتے می خواہد این دنیا تے پیر   آنکہ باشد ہم بشیر و ہم نذیر
 بازی آئی سوے اقوامِ شرق   بستہ ایامِ تو با ایامِ شرق
 تو بجاں انگنہ سوزِ دگر   در ضمیرِ تو شب و روزے دگر
 کہنہ شد افرنک را آئینِ دیں   سوے آں دیر کین دیگر مہیں
 کردہ کارِ خداوندانِ تمام   بگذر از لاجانبِ آلا خرام
 در گذر از لا اگر جویندہ   تار و اثباتِ گیری زندہ

اے کہ می خواہی نظامِ عالمی

جستہ اور اساسِ محکمے؟

واستانِ کہنہ شستی باب باب   فکر را روشن کن از اُمِّ الکتاب

مژده کلا قیصر و کسری که داد؟	باسیه فاماں پیر بھینا کہ داد؟
خوش را در یاب از ترکِ فرنگ!	درگذر از جلوہ ہاے رنگِ تنگ
روہی بگذار و شیریں پیشہ گیر	گر ز کمر غریباں باشی خیر
شیر مولا جوید آزادی و مرگ	چیت روہی تلاش ساز و برگ
فقر قرآن اصل شاہنشاہی است	جز بقراں ضیغی روہی است
فکر را کامل ندیم جز بند کر	فقر قرآن اختلاط ذکر و فکر
کار جان است این نہ کار کام لب	ذکر ذوق و شوق را دادن ادب
بامزاج تو نمی سازد ہنوز	خیزد ازوے شعلہ ہاے سہنہ سوز

اے شہید شاہدِ رعناے فکر

باتو گویم از تجلی ہاے فکر

دشگیر بند بے ساز و برگ!	چیت قرآن؟ خواہ را پیغام مرگ
لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا	ہیچ خیر از مردک ز رکش مجو

از ربا آخر چہ می زاید؟ فتن!   کس نداند لذتِ قسریِ حسن!
 از ربا جال تیرہ دل چون خشت و نگ   آدمی درندہ بے دندان و چنگ!
 رزقِ خود را از زمین بردن رست   این متاعِ بندہ و ملکِ خداست
 بندہٴ مومن ایس، حق مالک است   غیر حق ہر شے کہ بینی ہالک است
 رایتِ حق از ملکِ آندنگوں   قریہ ہا از دخلِ شاں خوار و زبوں

آب و نان ماست از یک مادہ

دودہٴ آدم کنفس "واحدہ

نقشِ قرآن تا درین عالم نشست   نقشِ شامے کاہن و پاپا شکست!
 اش گویم آنچه در دل مضمر است   این کتابے نیست چیزے دیگر است!
 دل بجال در رفت جاں دیگر شود   جاں چو دیگر شد جہاں دیگر شود

لک "تلمیح بآیہ شریفہ کل شیء ہالک الا وجہہ"

پہا از دخلِ التلمیح بآیہ شریفہ ان الملوک اذا دخلوا الخ
 فس واحدہ تلمیح بآیہ شریفہ ما خلقکم ولا بعثکم الخ

مثل حق پنهان و ہم پیدا است این   زنده و پاینده و گویا است این
 اندر و تقدیر ہائے شرق و غرب   سرعت اندیشہ پیدا کن چو برق
 با مسلمان گفت جان بر کف بنہ   ہر چہ از حاجت فزوں ناری بدہ
 آفریدی شمع و آئینہ دگر   اندکے بانوہ قرآنش بنگر

از ہم وزیر حیات آگہ شوی

ہم ز تقدیر حیات آگہ شوی

محفل ما بے مے و بے ساقی است   ساز قرآن را نوا باقی است
 زخمہ ما بے اثر افتد اگر   آسمان دارد ہزاراں زخمہ ور
 ذکر حق از امتاں آمد غنی   از زمان و از مکاں آمد غنی !
 ذکر حق از ذکر ہر ذاکر جداست   احتیاج روم و شام اور اکجاست
 حق اگر از پیش ما برداردش   پیش تو مے دیگرے بگناردش
 از مسلمان دیدہ ام تقلید وطن   ہر زماں جانم بلرزو در بدن !

ترسم از روزے کہ محرومش کنند

آتش خود بر دل دیگر زنند !

پیر رومی بہ زندہ رود می گوید کہ شعر ہے بیا

پیر رومی آں سراپا جذب و درد

از دروں آہے جگر دوز کے کشید

آنکہ تیرش جز دل مرواں نہفت

دل سخن مثل شفق باید زدن

جاں ز امید است چوں جھٹے رواں

باز در من دید و گفت "اے زندہ رو"

ناتہ ماختہ و محمل گراں

استحاج پاک مرواں از بلاست

ایں سخن دائم کہ با جانش چہ کرد

اشک و زنگیں تراز خون شہید

سوئے افغانی نگاہ ہے کرد و گفت

دست در فتر اکب حق باید زدن

ترک امید است مرگ جاوداں

باد و بیتہ آتش افکن در وجود

تلخ تر باید نواے سارباں !

تشنگاں راتشتہ تر کردن روست

درگذر مثل کلیم از رود نیل   سوے آتش گام زن مثل خلیل!

نغمہ مروے کہ دارد بجے دوست

ملتے رامی برد تا کوے دوست!

غزل زندہ رود

این گل ولالہ تو کوئی کہ مقیم اندہم   راہ پیا صفت موج نسیم اندہم

معنی تازہ کہ جویم و نیا بیم کجاست   مسجد و مکتب و می خانہ عقیم اندہم

حرفے از خوشن آموزد در آن حرف لبو   کہ دریں خالقہ بے سوز کلیم اندہم

از صفا کوشی این تکیہ نشیناں کم گویے   موے ژولیدہ و ناشتہ کلیم اندہم

چہ حرم ما کہ درون حرمے ساختہ اند   اہل توحید یک اندیش و دو نیم اندہم

مشکل این نیست کہ بزم از سر نگاہ گذشت

مشکل این است کہ بے نقل و ندیم اندہم

فلکِ زیہرہ

فلک زہرہ

از فضاے تو بتو چندین حجاب	در میان ما و نور آفتاب
جلوہ ہائے آتشیں اپختند	پیش ماصد پرودہ را آنختند
سازگار آید بشاخ و برگ و بر	تا ز کم سوزی شود دل سوز تر
آبجو از رقص او سیلاب گوں	از تب او در عروق لالہ خوں
سویے بے سوئی گریزد جان پاک	ہم چناں از خاک خیزد جان پاک
جز تب و تاب ندارد ساز و برگ	در رہ او مرگ و حشر و حشر و مرگ
غوطہ سپہم خورده باز آید بروں	در فضا بے سپہر نیگلوں
چوں فیح المدد تسلیم خویش!	خود عمر ہم خویش و ابرہم خویش

پیش او نہ آسمان نہ خیر است   ضربتِ او از مقامِ حیرت است
 ایں ستیز و مہم پاش کند   محکم و سیار و چالاکش کند
 می کند پرواز در پهنائے نور   غلبش گیرندہ جبریل و جبرائیل

تا ز ما ذاع البصر گیر و نصیب

بر مقامِ عبدہ، اگر در رقیب!

از مقامِ خود نبی دانم کجا است   ایں قدر دانم کہ از یاراں جداست
 اندرونم جنگ بے خیل و سپہ   بیند آن کو ہم چو من دارد نگہ
 بے خبر مرداں تر ز من کفر و دین   جان من تنها چو زین العابدین
 از مقام و راہ کس آگاہ نیست   جز نوای من چراغِ راہ نیست
 خرق دریا طفلک و برنا و پیر   جاں بساحلِ بردہ یک مرفیق
 یکشدم پردہ های ایں شاق   ترسم از وصل و بنالم از فراق

ما ذاع البصر تلخ آبیہ شریفہ ما ذاع البصر و ما لطفی

وصل اگر پایاں شوق است الخد
 لے خنک آہ و فغان بے اثر
 راہ مرو از جادہ کم گیر و سراغ
 گر سبانش سازگار آید فراغ
 آں لے دارم کہ اندوق نظر
 ہر زماں خواہد جہانے تازہ ترا
 رومی از احوال جان من خبیر
 گفت مری خواہی دگر عالم بگبیر
 عشق شاطر باد تش مہر ایم
 پیش بنگر در سواد زہرہ ایم
 علمے از آب و خاک اورا قوم
 چوں حرم اندر غلاف مشک فام
 بانگاہ پردہ سوز و پردہ در
 از درون میخ و مانع او گذر
 اندر و بینی خدایان کس
 می شناسم من ہمہ راتن بہ تن

بعل و مردوخ و یثوق و نسروقت

رم خن ولات و منات و عسر و عسر

برقیام خویش می آرد دلیل

از مزاج ایں زمان بے خلیل

مجلس خدایان اقوام قدیم

آن ہوئے تند و آں شبنگوں سحاب
 برق اندر تیش گم کردہ تاب
 قلزم اندر ہوا آویختہ
 چاک دامان و گم کریم رختہ
 ساحلش تاپید و موجش گرم خیز
 گرم خیز و باہوا باکم ستیز
 رومی و من اندر آں دریائے قیر
 چوں خیال اندر شبتانِ ضمیر
 او سفر با دیدہ و من نوسفر
 درو چشم ناما صبور آمد نظر
 ہر زمان گفتیم نگاہم ناراست
 آں دگر عالم نمی بینم کجاست
 تا نشان کو ہزار آمد پدید
 جو بار و مرغزار آمد پدید
 کوہ و صحرا صد بہار اندر کنا
 مشکبار آمد نسیم از کوہ سار
 نغمہ ہائے طائران ہم نفس
 چشمہ زار و سبز فکے نیم رس

تن ز فیض آں ہوا پای بندہ	جان پاک اندر بدن بینندہ تر
از سر گہ پارہ کردم نظر	خرم آں کوه و کمر آں دشت و دریا
وادی خوش بے نشیب بے فراز	آب خضر آرد بجاکِ اونیہ از
اندیں وادی خدایان کمن	آں خدای مصر و این رب الیمین
آں زار بابِ عرب این از عراق	این الد الوصل و آں رب الفراق
این ز سنبل مهر و دامادِ قمر	آں بہ زوج مشتری دارد نظر
آں یکے دردِ ستِ او تیغِ دور	والِ دگر چپیدہ ماسے در گلو
ہر یکے ترسندہ از ذکرِ حبیل	ہر یکے آزرده از ضربِ غلیل
گفت مردوخ "آدم از دالِ گنجیت	از کلیسا و حرمِ نالاں گرجیت
تا بیفزاید بادِ راک و نظر	سوے عہدِ رفتہ باز آید نگرا
می برد لذت ز آثارِ کمن	از تجلی بلے ما دارد سخن !
روزگار از افسانہ دیگر کشاد	می وزد زان خاکداں بادِ مراد

لعل از فراطرب خوش می سرو

بر خدا یاں راز هائے ما کشود !

نغمہ لعل

آدم این نیلی تنیق را بردید	آسنوے گردوں خدایے را ندید
در دل آدم جبرائیل کا چسیت	ہمچو موج این سرکشید و آں رسید
جانش از محسوس می گیر دسترا	بوکہ عمد رفتہ باز آید پدید
زنده باد فرنگی، مشرق شناس	آنکہ مارا از لحد بیرون کشید
اے خدا یاں کہن وقت ارت و قبت !	

در گھر آل حلقہ وحدت شکست	آل ابراہیم بے ذوق الت !
صہبتش پاشیدہ جاش بریزد	آنکہ بود از بادۂ جبریل مست !
مرد و عورت اقتاد در بند جہات	با وطن پیوست از یزدان گست !

خونِ او سرد از شکوہِ دیریاں   لا حرم پسِ حرم زنا ربست!

اے خدایانِ کمن وقت است وقت!

درجہاں باز آمد ایامِ طرب   دینِ ہزیمیت خمردہ از ملکِ نسب!

از چراغِ مصطفیٰ اندیشہِ حسیت؟   زانکہ اور اپن زندہ بولہ لب!

گرچہ می آید صدائے لا الہ   آنچہ از دل رفت کے ماند لب!

اہرمن را زندہ کرد افنونِ غم   روزِ یزدال زرد روا زیم شب!

اے خدایانِ کمن وقت است وقت!

بندِ دین از گردشِ باید کشود   بندہ ما بندہ آزاد بود

تا صلوات اور اگر آید ہمے   رکعتے خواہیم و آل ہم بے سجود

جذبہ ہا از نغمہ می گرد لبند   پس چہ لذت در نماز بے سرو!

از خداوند کے غیب اور اسزد   خوشتر آل دیوے کہ آید در شہود!

اے خدایانِ کمن وقت است وقت!

فرورفتن بدریائے زہرہ و

دیدن ارواح فرعون و کشتن را

پیرِ روم آں صاحبِ ذکرِ جمیل، ضربِ اور اسطوتِ ضربِ فلیل
ایں غزل در عالمِ مستی سرود، ہر خداے کمنہ آمد در سجد و

غزل

”باز بر رفتہ و آئینہ نظر باید کرد
عشق بر ناقہ ایام کشت محلِ خویش
بلدِ خرمین کہ اندیشہ دگر باید کرد
پیرِ گشتِ جہاں بر روشنی حکم نیست
ما شقی؟ را حلا از شام و سحر باید کرد
تو اگر ترکِ جہاں کردہ سرِ اوداری
از خوش و ناخوش او قطع نظر باید کرد
پسِ نخستین سرِ خویش گنہر باید کرد

گفتش در دل من لای منایست

گفت این بت کدہ را زیر و زبر باید کرد

باز بامن گفت "برخیز اے پسر	جز بداما تم میاویز اے پسر
آں کستاں آں جبال بے کلیم	آنکہ از برف است چوں انبارِ سیم!
در پس اوقبلزم الماس گوں	آشکارا نزد روش از بروں!
نے ہوج و نے سبیل اور اخل	در مزاج او سکون لم یزل
ایں مقام سرکشان زورست	منکران غائب و حاضر پرست!
آں یکے از شرق و آں دیگر ز غرب	ہر دو بامردان حق در حرب و ضرب!
آں یکے برگردنش چو بکلیم	واں دگر از تیغ درویشے دونیم!
ہر دو فرعون این صغیر آں کبیر	ہر دو در آغوش دریائش میر!
ہر کئے با تلخی مرگ آشناست	مرگ جباراں ز آیات خداست!
در پے من پابند از کس ترس	دست در دستم بدہ از کس ترس

سینہ دریا چو موسیٰ بر درم

من ترا اندر ضمیمہ را و برم

بحر بر ما سینہ خود را کشود یا ہوا بود و چو آبے و اب نمود

قعر او یک وادی بے رنگ و بو وادی تاریکی او تو بتو

پیر رومی سورۃ طہ سرود زیر دریا ما ہتاب آمدن و دا

کوہ ہائے شستہ و عریان مرد اندراں گزشتہ و حیراں دو مردا

سوے رومی یک نظر نگریستند باز سوے یک دگر نگریستند

گفت فرعون ایں سحر ایں حجئے نورا از کجا ایں صبح و ایں نور و ظہور؟

رُومی

ہر چہ پنهان است از و پیداستے

اصل ایں نور از ید بیضاستے!

فرعون

آہ نقسِ عقل و دین در باہتم   دیدم و این نور را نشناختم !
 اے جہاں داراں سوئے من بنگرید   اے زیاں کاراں سوئے من بنگرید !
 وائے قومے از ہوس گرد و دیکور   می برد لعل و گہرا ز خاکِ گور !
 پیکرے کو در عجائب خانہ ایست   بربِ خاموشی و افسانہ ایست !
 از ملوکیت خبر ہا می دہد   کو چہ شماں را نظر ہا می دہد !
 چیت تقدیرِ ملوکیت ؟ شقاق   محکمِ جُستن ز تدبیرِ نفاق !
 از بد آموزی زبوں تقدیرِ ملک   باطل و آشفتہ تر تدبیرِ ملک !

باز اگر بینم کلیم اللہ را

خواہم ازو سے یک دل آگاہ را

رُومی

حاکمی بے نورِ جان خام است خام	بے یدِ بریضا ملکِ کینست حرام
حاکمی از ضعفِ محکومِ ماں قوی است	بخش از حرمانِ محروماں قوی است
تاج از باج است و از تسلیمِ باج	مرد اگر رنگ است می گرد و درِ باج
فوج و زندان و سلاسل رہزنی است	اوست حاکم کر چنیں سامانِ غنی است

ذوالخِطوم

مقصِدِ قومِ فرنگ آمد بلند	از پئے لعل و گهر گورے نکند
سرگذشتِ مصر و فرعون و کلیم	می توان دیدن ز آثارِ قدیم
علم و حکمت کشفِ اسرار است و بس	حکمتِ بے جستجو خوار است و بس

فرعون

قبر ما را علم و حکمت بر کشود
لیکن اندر تربت مہدی چہ بود؟

نمودار شدن درویش سودانی

برق بے تابانہ زخشیہ اندر آب	موجہا بالید و غلطید اندر آب
بجئے خوش از گلشن جنت رسید	روح آل درویش مصر آمد پدید
در صدف از سوز او گوہر گدخت	سنگ اندر سینہ کشتہ گدخت
گفت "لے کشتہ اگر داری نظر	انتقام خاک درویشے نگر!
آسمان خاک تر اگورے ند	مرقدے جز دریم شورے ند
باز حرف اندر گلوے او شکست	از لبش آہے جگر تباہے گست

گفتو اے روح عرب بیدار شو
چوں نیا گاہ خالق اعصار شو!
اے قواد اے فیصل اے ابن ہمود
تا کجا برخویش پیچیدین چو دودا
زنده کن در سینه آں سوزے کہ رفت
در جہاں باز آو آں روزے کہ رفت!
خاکِ بطحا خالدے دیگر بزاے
نغمہ رتوحید را دیگر سراے
اے نخیل دشت تو بالندہ تر
برنجیز دانه تو فار و قے دگر؟
اے جہان مومنان مشک فام
از تو می آید مرا بوسے دوام!
زندگانی تا کجا بے ذوق سیر
تا کجا تقدیر تو در دست غیر!
بر مقامِ خود نیائی تا کجے
استخوانم در میے نالہ چو نے!

از بلا ترسی؟ حدیث مصطفیٰ است

مرد را روزِ بلا روزِ صفاست

سارباں یا راں بہ شرب ما بہ نجد
آں حدی کو ناقہ را آرد نہ وجد!
ایر بارید از زمیں ہا سبزہ رست
می شود شاید کہ پائے ناقدہ رست!

جانم از دردِ جدائی در نغیر	آل هسته کوسبزه کم دارد بگیر!
ناقه مست سبزه و من مست دست	او بدست تست من در دست دست
آب را کردند بر صحرا بیل	بر جیل با شسته اوراق نخیل!
آل دو آه در فغا یک دگر	از فراز تل فرود آید بگم!
یک دم آب از چشمه صحرا خود	باز سوئے راه پیمای بگرد!
ریگ دشت از نم مثال پر نیل	جاده بر اشتر نمی آید گراں
حلقه حلقه چون پر تیهو غم	ترسم از باران که دویم از مقام!

ساربان یاران به شرب مایه بخند

آل محمدی کو ناقه را آرد به وجہ!

فلک یرخ

اہلِ مریخ

چشمِ را یک لحظہ بستم اندر آب   اندکے از خود گستم اندر آب !
 رختِ بردم نہی جہانے دیگرے   با زمان و با مکان دیگرے !
 آفتابِ ما با فاقش نہ رسید   روز و شب را نوعِ دیگر آفرید !
 تنِ رسمِ و راہِ جاں بیگانہ است   در زمان و از زمان بیگانہ است !
 جانِ ما سازد بہر سوزے کہ ہست   وقتِ او خرم بہر سوزے کہ ہست !
 می نگردد کہنہ از پروازِ روز   روزِ ما از نورِ او عالمِ فروزا !

روز و شب را گردشِ بہیم از دست

سیرِ او کن نہ آنکہ ہر عالم از دست !

مرغزارے با رصد گاہِ بلند   دور بینِ او ثریا در کمنہ !

خلوتِ گنگنہ بندِ حضرتِ این
 گاہِ جستم و ستمِ اورا کراں
 پیرِ روم آں مرشدِ اہلِ نظر
 چوں جہانِ ما طلسمِ رنگ و بوت
 ساکنانش چوں فرنگانِ فوٹوں
 برزماں و بر مرکاں قاهر تر اند
 بر وجودش آں چناں چھپیدہ اند
 خاکیاں را دل بہ بندِ آب و گل
 چوں دے در آب و گل منزل کنند
 مستی و ذوق و سرور از حکیمِ جاں
 در جہانِ ما دو تا آمد وجود
 خاکیاں را جان و تن مرغِ قفس

یا سوادِ خاکِ ان ماستِ این؟
 گاہ دیدم در فضا ئے آسماں!
 گفت: مرغِ استِ این عالمِ نگر!
 صاحبِ شہر و دیار و کلِ خ و کوست!
 در علومِ جان و تن از ما سنو!
 زانکہ در علمِ فضا ماہر تر اند
 ہر خم و پیچ، فضا را دیدہ اند
 اندریں عالمِ بدن و بندِ دل!
 ہر چہ می خواہد آب و گل کنند
 جسم را غیب و حضور از حکیمِ جاں!
 جان و تن، آں بے نمود آں بانمود!
 فکرِ مرغی یک اندیش است و بس!

چوں کے رامی رسد روز فراق   چُست ترمی گردد از سوزِ فراق !
 یک روز سے پیشتر از آن مرگ   می کند پیش کساں اعلانِ مرگ !
 جانِ شال پرورده اندام نیست   لاجرم خو کرده اندام نیست !
 تن بخویش اندر کشیدنِ دست   از جہاں در خود میدانِ مردن است !
 برتر از فکر تو آمد این سخن   زان کہ جان تست محکوم بدن !

رختِ این جا یک دودم باید کشاد
 این چنین فرصتِ خدا کس را نداد !

بر آمدنِ انجم شناسِ مریخی از رصد گاہ

پیر مرے ریش او مانند برف   سالہادِ علم و حکمت کردہ صرف
 تیز بین مانند انا بیانِ غرب   کسوتش چوں پیر تر بیانِ غرب
 دیر سالِ وقتش بالاپوسرو   طلعتش تابند چوں زرکانِ مرو

آشناے رسم و راہِ طریقی
 آدمی را دید و چون گل بنگفت
 ”پیکر گل آں سیر چند و چوں
 خاک را پرواز بے طیاره داد
 نطق و ادراکش روان چو آبجو
 این همه خواب است یا افسونگری
 گفت ”بود اندر زمان مصطفیٰ
 بر جہاں چشم جہاں ہیں اکشا
 پر کشود اندر فضائے وجود
 آنچه دید از مشرق و مغرب نشأت
 بودہ ام من ہم بایران و فرنگ
 دیدہ ام امریکہ ہم تراپون و چین
 آشکار از چشم او فکر عمیق
 در زبان طوسی و خیام گفت
 از مقام تخت و فوق آمد بروں
 ثابتاں را جوہر سیارہ داد
 محو حیرت بودم از گفتار او
 برب مریخیان حرفِ درسی
 مردے از مریخیان با صفا
 دل بہ سیر خطہ آدم نہاد
 تا بصرہ حجاز آمد سرود
 نقشِ اورنگیں تر از باغ بہشت
 گشتہ ام در ملک نیل و رود گنگ
 بہر تحقیق فلزات زمین

از شب و روزِ نہیں دارم خبر کردہ ام اندر برو بگرش سفر

پیش ماہنگامہ بے آہم است

گرچہ اواز کارِ مانا محرم است

رُومی

من ز افلاکم زسیقِ من ز خاک سرخوش و ناخورده از رگمائی ناک

مردیے پروا و نانش زنده رود مستی او از تماشاے وجود!

ماکہ در شہرِ شمشاد افتادہ ایم در جہاں و از جہاں آزادہ ایم

در تلاشِ جلوہ ہائے نو بنو یک زماں ما را رفیقِ راہ شو

حکیم میرنجی

ابنِ نواحِ مرغینِ برخیاست برخیا نامِ ابوالآبائے ماست

فرزندِ آلِ آمر کردارِ زشت   رفت پیشِ برخیا اندر بہشت
 گفت "تو این جا چساں آئوودہ؟"   عمر ہا محکوم یزداں بودہ !
 از مقامِ تو نکوتر عالمے است   پیشِ او جنت بہار یکدمے است
 آں جہاں از ہر جہاں بالاتر است   آں جہاں از لامکاں بالاتر نہست
 نیست یزداں را از اں عالمِ خبر   من ندیم عالمے آزاد تر !
 نے خطائے در نظامِ او دخیل   نے کتاب نے رسول و جبریل !
 نے طوائف نے سجدے اندر   نے دعائے نے درودے اندر !
 برخیا گفت "اے فسوں پرداز خیز   نقشِ خود را اندراں عالمِ بریز"
 تا ابوآلِ با فریبِ او نخورد   حق جہاں نے دیگرے با مسپر

اندریں ملکِ خدا داد سے گذر

مرغدین و رسم و آئینش بنگو!

گردش در شہر مرغین

مرغین و آل عمارت بلند	من چہ گویم ز آل مقام ارجبند
ساکنانش در سخن شیریں چونوش	خوب روی و نرم خوی و سادہ پوش!
فکر شاں بے درد و سوز کتاب	رازدانِ کمیائے آفتاب!
ہر کہ خواہد سیم وزر گیرد ز نور	چون نمک گیریم ما از آب شور!
خدمت آمد مقصد علم و ہنر	کار ہا را کس نمی سنجد بزر!
کس ز دینار و درم آگاہ نیست	این بتاں را در حرما راہ نیست
بر طبیعت دیو باشیں چیرہ نیست	آسمانہا از دخانہا تیرہ نیست!
سخت کش و ہتال چرخش روشن است	از نہاب دہ خدایاں ایمن است!
کشت و کارش بے زراع آبجوت	عاشش بے شرکت غیرے ازوت!

اندریں عالم نہ لشکر نے قشوں   نے کسے روزی غمرو از کشتِ خوں !
 نے قلم در مرغیں گیر و فرغ   از فنِ تحریر و تشبیر دروغ !
 نے بازاراں زبے کاراں خروش   نے صدامائے گدایاں دردِ گوش !

حکیم مریخی

کس دیں جا سائل و محروم نیست
 عبد و مولا حاکم و محکوم نیست

زندہ رود

سائل و محروم تقدیر حق است   حاکم و محکوم تقدیر حق است
 جز ندانکس خالق تقدیر نیست   چارہ تقدیر از تدبیر نیست !

حکیم مریم

اگر یک تقدیرِ خوب گردد جگر
 خواه از حق حکم تقدیرِ دیگر
 تو اگر تقدیرِ تو خواهی رواست
 ز آنکه تقدیراتِ حق لا انتهاست
 از غیبیاں تقدیرِ خودی در بختند
 بنحیه تقدیرِ دانش خستند
 رمز بار کیش بحر فیضِ مضمراست
 تو اگر دیگر شوی او دیگر است
 خاک شوند و هوا سازو ترا
 سنگ شو بر شیشه اندازو ترا
 شبنمی؟ افتندگی تقدیرِ تست
 قلمی؟ پایندگی تقدیرِ تست
 هر زمان سازی همان لات و منّا
 از بتان جوئی ثبات لے بے ثبات
 تا بخودنا ساختن ایمان تست
 عالم افکار تو زندان تست
 بنج نسیم گنج است تقدیر این چنین
 گنج بے رنج است تقدیر این چنین
 اصل دین این است اگر لے بے خبر
 می شود محتاج ازو محتاج تو!

فائے آں دینے کہ خواب آرد ترا باز در خواب گراں دارد ترا!

سحر و افسون است یا دین است این؟

حَبِّ افیون است یا دین است این؟

می شناسی طبعِ ذراک از کجاست؟ خورے اندر بنگه خاک از کجاست؟

قوتِ منکر حکیمان از کجاست؟ طاقتِ ذکرِ کلیال از کجاست؟

این لای این وارد است او ز کجاست؟ این فنون و معجزات او ز کجاست؟

گریختار داری؟ از تو نیست شعله بر کردار داری؟ از تو نیست

این همه فیض از بهارِ فطرت است فطرت از پرورگارِ فطرت است!

زندگانی چیست؟ کان گوهر است تو امینی صاحبِ اودا گیر است!

طبع روشن مرد حق را آبروست خدمتِ خلق خدا مقصود اوست!

خدمت از رسم و رده پیمبری است

مزد خدمت خواستن سوداگری است

ہم چناں ہیں باد و خاک و ابر و کشت	بلغ و راغ و کلخ و کوی و سنگ و خشت
لے کہ می گوئی متبراع ماناست	مرد نادان این ہمہ ملک خداست
ارض حق را ارض خود دانی بگو	چیت شرح آیہ لَا تَقْسِدُوا
ابن آدم دل بالیسی بنساز	نہن زالیسی ندیدیم حسن فساد
کس امانت را بکار خود نبرد	لے خوش آن کونک حق با حق سپرد
برده چیزے کہ از آن تو نیست	داغم از کاسے کہ شایان تو نیست
گر تو باشی صاحب شی می سزد	در نباشی، خود بگو کے می سزد
ملک یزدان را بیزدان باز دہ	تا ز کار خویش بکشائی گرہ
زیر گردوں فقر و سکینی چراست	آنچہ از مولا ست می گوئی زماست
بندہ کز آب و گل بیرون نجست	شیشہ خود را بستک خود شکست
لے کہ بمنزل رانی دانی ز رہ	قیمت ہر شی ز اندازہ نگہ

لَا تَقْسِدُوا - تلح آیہ شریفہ لَا تَقْسِدُوا فِی الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا -

تا امتناع تست گوہر گوہر است ورنہ ننگ است از پیشیزے کمتر است

نوع دیگر ہیں جہاں دیگر شود

ایں زمین و آسمان دیگر شود

احوال و شیزہ مریخ کہ دعوائے رسالت کمرہ

در گنہ شقیم از ہزاراں کوی و کاخ

بر کنار شہر میدان فراخ !

اندر اں میدان ہجوم مردوزن

دریاں یکے ن قدش چونارون

چہرہ اش روشن وے بے نور جا !

منعی او بر بیان او گراں !

حرف او بے سوز و چشمش بے نمے

از سرور آرزو نا محرمے !

فارغ از جو شس جوانی سینہ اش

کمر و صورت نا پذیر آئینہ اش !

بے خبر از عشق و از آئین عشق

صعوبہ رد کردہ شاہین عشق !

گفت با ما آل حکیم نکتہ داں

”نیت ایں دوشیزہ از مریخاں

ساده و آزاده و بے ریو و رنگ   فرزند او را بدزدید از رنگ
 پختہ در کار نبوت ساختش   اندرین عالم فرو انداختش !
 گفت نازل گشته ام از آسمان   دعوت من دعوت آخر زمان !
 از مقام مرد و زن دارد سخن   فاش ترمی گوید اسرار بدن !

نزد این آخر زمان تقدیر نیست

در زبان ارضیاں گویم کہ چیست

تذکیر بنبیہ مریخ

اے زناں! اے نادراں! اے خواہراں!
 دلبری اندر جہاں مظلومی است
 دلبریں تانکہ کش مال دلبہراں؟
 دلبری محکومی و محرومی است!
 درد و گیموستانہ گردانیم ما
 مرد عینادی بنچیری کند
 مرد را نچیسر خود دانیم ما
 گرد تو گردو کہ زنجیری کند!

خود گداز بہائے او مکرو فریب
درد و دلغ و آرزو مکرو فریب!
گر چہ آں کافر حرم ساز و ترا
مبتلائے درد و غم ساز و ترا
ہمہرا و بودن آزار حیات
وصلِ او زہر و فسقِ او نبات
مارِ پیچاں! از خم و چپش گریز
زہرِ بالیش را بخونِ خود مریز
از اموست زرد روئے مادران!

اے خنک آزادی بے شوہراں!

وحی یزداں پئے بہ پئے آید مرا
لذتِ ایمان معینِ نذاید مرا
آمد آں وقفے کہ از اعجازِ فن
می توان دیدنِ حسینِ اندر بد!
حاصلے برداری از کشتِ حیات
ہر چہ خواہی از بنین و از بتا!
گر نہ باشد بر مراد ما جنسیں
بے محابا کشتنِ او عینِ دیں!
در پسِ این عصرِ اعمارِ دگر
آشکارا گردد اسرارِ دگر
پرورش گیرد جنسیں نوعِ دگر
بے شبِ ارحامِ دزیا بد سحر!

تا بمیرد آن سراپا اهرمن   همچو حیوانات ایام کمن !
 لاله با بے دلغ و با دامن پاک   بے نیاز از شبنم خیزد خاک !
 خود سجد بیرون قد امر از زلیت   نعمه بے مضرب بخشد تار زلیت !
 آنچه از نیساں سروریزد بگیر   اے صدف در زیر دریاتش شیر
 خیز و با فطرت بیا اندر ستیز   تاز پیکار تو خرد گرد کنیز !

رستن از رلبط دوتن تو حیدرن

حافظ خود باش و بر مرداں متن !

رُومی

مذهبِ عصر نو آئینه نگر   حاصلِ تهنیبِ لا دینے نگر !
 زندگی را شرع و آئین است عشق   اصلِ تهنیبِ ست دینِ بنِ است عشق !
 ظاہرِ او سوزناک و آتشیں   باطنِ او نور ربِّ العالمیں !

از تب تابِ دانش علم و فن از جنونِ ذوقِ فنونش علم و فن!

دیں نگر دو پختہ بے آدابِ عشق

دیں بگیر از صحبتِ اربابِ عشق!

فلک مشتری

ارواحِ جلیلہ علاج و غالب
 قرۃ العین طاہرہ کہ نشمین ہستی
 نگر ویند و بگردش جاودان گم آیند

من قدامے ایں دل دیوانہ	ہر زمان بخشد دگر ویرانہ
چوں بگیم منزلے گوید کہ خیر!	مرد خود رس کج سر را داند قفیر
ز آنکہ آیات خد لا انتہاست	اے مسافر جاوہ را پایاں کجاست؟
کارِ حکمت دیدن و فرمودن است	کارِ عرفاں دیدن و افروندن است!
آں بخت در ترازوئے ہنر	ایں بخت در ترازوئے نظر
آں بدست آورد آبِ خاک!	ایں بدست آورد جانِ پاک را!

آں نگہ را بر تجلی می زند

این تجلی را بخود گم می کند

دزد تلاش جلوہ ہائے پئے پئے	لحے کتم افلاک و می نالم چو نبے!
این ہمہ از فیض مرے پاک نہ اد	آنکہ سوزِ او بجان من فتاد!
کاروانِ این دو بیناے وجود	بر کنارِ مشتری آمد فرودا
آں جہاں آں خاکدانے نامم	در طوافِ او قمر ہا تیز گام
خالی اندامی شیشہ تا کش مینوز	آرزو نارستہ از خاکش مینوز
نیم شب! از تابِ ماہاں نیم روز	نہے برو دت در ہولے او نہ سوز
من چو سوئے آسمان کردم نظر	کو کیش دیدم بخود نزدیک تر
ہیبتِ نظارہ از ہوشم بود	شد دگر گولِ نزد و دور و دیروز و دا
پیشِ خود دیدم سہ روح پاکبہ	آتش اندر سینہ شال گیتی گداز دا
در برِ شالِ حلا ہائے لالہ گول	چہرہ ہا زخشدہ از سوزِ دروں!

در تب و تابی زہنگام است   از شرابِ نغمہ ہائے خویش مست
گفت رومی "این قدر از خود مرو   از دم آتشِ نوایاں زندہ شو!
شوقِ بے پروا ندید سختی نگرا   زورِ این صہبِ اندیدیستی نگرا
غالب و حلاج و خاتونِ عجم   شورِ ما افکندہ در جانِ حرم!

ایں نوا ہا روح را بخشد ثبات
گر می آوازِ درونِ کائنات!

نواے حلاج

ز خاکِ خویش طلبِ آتشِ کہ نیست   تجلیِ و گریے در خور تقاضا نیست!
نظرِ خویش چنان بستم کہ جلوہ دوست   جہاں گرفت و مرا فرصتِ تماشا نیست!
بملکِ جم نہ ہم مصرعِ نظیری را   کہے کہ کشتہ نشد از قبیلہ نیست
اگر عقلِ فنونِ پیشہ لشکرے انجخت   تو دل گرفته نباشی کہ عشقِ تنہا نیست

تورہ شناس نہ وز مقام بے خبری   چہ نعمت ایت کہ در بر بڑ سلیم نیست
 ز قید و صید نہنگان حکایتے آور   گو کہ ز ورق مار و شناس در نیست
 مریدِ محبت آں بر بروم کہ پانگداشت   بہجادہ کہ در کوہ و دشت و دنیاست

شریکِ حلقہ رندان بادہ پیمایاش
 حذر ز محبت پیرے کہ مردِ غوغا نیست

نوائے غالب

”بیا کہ قاعدہ آسمان بگردانیم   قضا بگردش رطل گراں بگردانیم
 اگر ز شخہ بود گیر و دار ندیشم   و گر ز شاہ رسد ار مغال بگردانیم
 اگر کلیم شود مہزبان سخن بکنیم   و گر خلیل شود مہال بگردانیم
 بجنگ باج ستان شاخساری   تنی سبز و گلستان بگردانیم
 بصلح بال فشانان صبحگاہی را   ز شاخسار سوے آتشیان بگردانیم

زجدریم من و تو زما عجب نبود
گر آفتاب سوئے خاوراں بگردانیم

نوائے طاہرہ

”اگر بتوافتم نظر چہرہ بہ چہرہ رُو برو
شرح دہم غم ترا نکتہ بختہ مو بہو!
از پیے دیدن رخت ہمچو صبا افتادہ ام
خانہ بجانہ در بدر کو چہ کبوچہ کو کبو!
می رود از فراق تو خون دل از دو دبہم
وجلہ بدجلہ یم بہ یم چشمہ بہ چشمہ جو سجو!
مہر ترا دلِ حزیں بافتہ برمتاش جاں
رشتہ برشتہ سنخ بہ سنخ تار بہ تار پو بہ پو!

درد دل خویش طاهر گشت و ندید جز ترا

صفحه به صفحه لایه لا پرده به پرده توبه تو

سوز ساز عاشقان در دمنده شور های تازه در جانم فکند

مشکلات کمنه سر بیرون زدند باز بر اندیشه ام شجوں زدند

قلزم منکرم سرا پا اضطراب راحش از زور طوفان خراب

گفت رومی وقت از کف ده ای که می خواهی کشود هر گره

چند در افکار خود باشی اسیر

این قیامت ابرو ریز از ضمیر

زنده و مشکلات خود را پیش ارواح بزرگ میکشد

از مقام مومنان دوری چرا؟

یعنی از فردوس مجوری چرا؟

حلاج

مرد آزادے کہ داند خوب نرشت	می نگنجد روح او اندر بہشت!
جنتِ نلامی و حور و غلام	جنتِ آزادگان سیرِ دوام!
جنتِ ملاخور و خواب و سرود	جنتِ عاشق تماشاے وجود!
حشرِ ملا شقِ قبر و بانگِ صور	عشقِ شور انگیز خود صبحِ نشور!
علمِ برہیم و رجا دارد اس	عاشقان را نے امید نے ہراس!
علمِ ترساں از جلالِ کائنات	عشق غرق اندر جمالِ کائنات
علم را بر رفتہ و حاضر نظر	عشق گوید آنچہ می آید نگر!
علمِ پمیاں بستہ با آئینِ جبر	چارۂ او چیت غمیز از جبر و صبر
عشقِ آزاد و غیور و ناصبور	در تماشاے وجود آمد جسور!
عشق با از شکوہ ہای گمانہ است	گرچہ او را گریہ مستانہ است

ایں دل مجبور و مجبور نیست   ناوک ما از نگاہِ حزن نیست !
 آتش ما را بے بنزداید فراق   جان ما را سازگار آید فراق !
 بے غلشہ از لیکن ناز لیکن   باید آتش در تر پاز لیکن !
 ز لیکن ایں گونه تقدیر خود می آست   از ہمیں تقدیر تمیہ خود می آست !
 ذرہ از شوق بے حد رشک نہر   گنجہ اندر سینہ او نہ سپهر !

شوق چوں بر عالمے شجوں نہد
 آئیاں را جاودانی می کند !

زنده رود

گردش تقدیر مرگ و زندگی است
 کس نداند گردش تقدیر چیست !

حلاج

ہر کہ از تقدر دارد ساز و برگ   لرزد از نیرے او ابلیس و مرگ!
 جبر دین مرد صاحب ہمت است   جبر مردان از کمال قوت است!
 پختہ مردے پختہ تر گزد ز جبر   جبر مرد خام را آغوش قبر!
 جبر خالد عالمے بر ہم زند   جبر مانج و بن ما بر کند!
 کار مردان است تسلیم و رضا   بر ضعیفاں راست ناید این قبا!
 تو کہ دانی از مفتاح پیر روم   می ندانی از کلام پیر روم!

”بود گبرے در زمان بایزید

گفت اور ایک مسلمان بعید

غوشتر آں باشد کہ ایماں آوری

تا بدست آید نجات و سروری

گفت این ایمان اگر هست اے مرید

آنکہ دارد شیخ عالم بایزید

(رومی)

من ندارم طاقت آن تاب آں

کافروں آمد ز کوشش شہائے جاں

کارِ ماغیر از امیدِ بیم نیست   ہر کسے را ہمتِ تسلیم نیست!

اے کہ گوئی بودنی این بود، شد   کارِ ما پائید آئیں بود، شد

معنی تقدیر کم فہمیدہ   نے خودی را نے خدا را دیدہ

مردِ مومن با خدا دارد نیاز   با تو ما سازیم تو با ما ساز

عزم او خلاق تقدیر حق است

روزِ ہیجا تیر او تیر حق است!

زندہ رود

کم گاہاں فتنہ ہاں گنجتند   بندہ حق را بدار آونجتند!

آشکارا بر تو پنهان وجود بازگو آخر گناه تو چه بود

حلاج

بود اندر سینه من بانگِ صور	ملتے دیدم که دارد قصه گورا
مومنان با نخوے و بوے کافران	لااله گو بیان و از خود منکراں !
در حق گفتند نقشِ باطل است	زانکه او وابسته آب گل است
من بخود افر و ختم نابر حیات	مردہ را گفتم ز اسرار حیات !
از خودی طرح جهانے نختند	دلبری باقا هری آمیختند !
هر کجا پید را و ناپیدا خودی	بر نمی تابد بگماه ما خودی !
نار با پوشیده اندر نور اوست	جلوه های کائنات از طور اوست
همزماں نهول دریں دیر کهن	از خودی در پرده می گوید سخن
هر که از نانش نصیب خود نبرد	در جهان از خویشتن بیگانه مرد

ہندو ہم اِیراں ز نورش محرم است   آنکہ نارش ہم شناسد آں کم است
 من ز نور و نار اودا دخم بسر   بندہ محرم آگنہ من بگر!
 آنچه من کردم تو ہم کردی بترس!
 محشرے بر مرده آوردی بترس!

طاہرہ

از گناہ بندہ صاحب جنوں   کائنات تازہ آید بروں!
 شوق بے حد پردہ ہار ابرورد   گنگی را از متاشامی بردا!
 آخر از دار و رسن گیر نصیب   بزرگورد زندہ از کوسے جیب!
 جلوہ او بنگراندر شہر و دشت   تانہ پنداری کہ از عالم گذشت!
 در ضمیر عصر خود پوشیدہ است
 اندرین خلوت چسپاں گنجیدہ است؟

زنده رود

اے ترا وادند در در جستجوے معنی یک شعر خود با من بگوے

”قمری کفِ خاکستر بلبلِ نفسِ رنگ

اے ناله نشانِ جگر سوخته چیست؟“

غالب

نالہ کو خیزند از سوزِ جگر ہر کجا تاثیر او دیدم دگر !

قمری از تاثیر او واسوختہ بلبل از دے رنگہا اندوختہ !

اندو مرگے باغوشِ حیات یک نفس اینجا حیاتِ آنجا مات !

آہنچناں گنگے کہ از رنگی ازوست آہنچناں گنگے کہ سیرنگی ازوست

توندانی این مقامِ رنگ و بوست قسمتِ ہر دل بقدرِ لے و ہوست

یا رنگ آیا بہ بیرنگی گذر
تا نشانے گیری از سوزِ جگر!

زنده رود

صد جہاں پیرا دیں نیلی فضا
ہر جہاں را اولیا و انبیاست؟

غالب

نیک بنگر اندرین بود و نبود   پے پے آید جہاں اور وجود!
بہر کجا ہنگامِ عالم بود   رحمتہ للعالمینے ہم بود!

زنده رود

فانش تر گوزا نکہ ہم ناراست

غالب

این سخن را بفارش تگفتن خطاست!

زنده رود

گفتگوئے اہل دل بے حاصل است؟

غالب

نکتہ را بر لب رسیدن مشکل است!

زنده رود

تو سراپا آتش از سوزِ طلب!

بر سخن غالب نیائی اے عجب!

غالب

خلق و تقدیر و ہدایت ابتداست

رحمتہ للعالمینی انتہاست!

زندہ رود

من ندیدم چہرہ معنی ہنوز

آتش داری اگر ما را بسوزا

غالب

اے چو من بیستندہ اسرارِ شعر   این سخن افروز تراست از تارِ شعر

شاعران بزمِ سخن آراستند   این کلیماں بے یاربِ ضیاستند

خلق و تقدیر و ہدایت ابتداست - تلخیص آیہ شریفہ خلق فقد ردھدی

آنچه تو از من خواهی کافری است   کافری کو ماورای شاعری است!

حلاج

هر کجا بینی جهان رنگ و بو   آنکه از خاکش برید آرزو
یا ز نور مصطفیٰ اورا بهاست   یا هنوز اندر تلاش مصطفیٰ است

زنده رود

از تو پرسم گرچه پرسیدن خطاست   ستر آں جو هر که ناش مصطفیٰ است!
آدمی یا جوهری اندر وجود   آنکه آید گاهی گاهی در وجود!

حلاج

پیش او گیتی جبین فرسوده است   خویش را خود عبده فرموده است!
عبده از فهم تو بالاتر است   ز آنکه او هم آدم و هم جوهر است

جوہرِ او نے عرب نے اعجم است
 آدم است و ہم ز آدم افتد ہم است!
 عیدہ صورت گر تقدیر ہا
 اندر ویرانہ ہا تعمیر ہا!
 عیدہ ہم جانفشنا ہم جانتاں
 عیدہ ہم شیشہ ہم سنگ گہاں!
 عیدہ دیگر عیدہ چیزے دگر
 ماسرا پا انتظارا و منتظر ہا!
 عیدہ دہراست و دہرا عیدہ ہست
 ماہمہ رنگیم او بے رنگ و بوست!
 عیدہ با ابتدا بے انتہاست
 عیدہ راصبح و شام ماکجاست!
 کس ز سر عیدہ آگاہ نیست
 عیدہ جز سرِ لا اللہ نیست!
 لا الہ تیغ و دم او عیدہ
 فاش تر خواہی بگوئو عیدہ
 عیدہ چند و چگون کائنات
 عیدہ رازِ درون کائنات!
 مدعا پیدا نگر دوزین و دوسیت
 تانہ بینی از مقامِ مارمیت!
 بجز رازِ گفت و شنود اے زندہ رو
 غرق شواند رود وجود اے زندہ رود!

زندہ رود

کم شناسم عشق را این کار چیست؟
ذوق دیدار است؟ پس دیدار چیست؟

حلاج

معنی دیدارِ آن آخرِ زمان
حکم او بنحوِ لیشتن کردنِ رواں
درجہاں نہی چوں رسولِ انس و جان
تا چو او باشی قبولِ انس و جان
باز خود را بین ہمیں دیدارِ اوست
سنتِ او سترے از اسرارِ اوست

زندہ رود

چیت دیدارِ خدائے نہ سپر
آئینہ بے حکمش نہ گردِ ماہ و مہر؟

حلج

نقشِ حقِ اولِ بجاں انداختن	باز اور ادبِ جہاں انداختن!
نقشِ جانِ تا دجہاں گرد تمام	می شود دیدارِ حق دیدارِ عام!
اے خنکِ مردے کہ از یک ہوے او	نہ فلکِ اردِ طوافِ کوے او!
وای درویشِ کہ ہوے آفید	باز لبِ ربستِ دم در خود کشید
حکیمِ حقِ را در جہاں جاری نکرد	نامے از جو خورد و کتراری نکرد
خالقِ جہست و از خیر میرید	راہی و رزید و سلطانی ندید!
نقشِ حقِ داری؟ جہاںِ سخنچیرت	ہم غناںِ تقدیر باتدبیرت

عصرِ حاضر با تو می جوید ستیز

نقشِ حقِ بر لوحِ این کافِ سرریز!

زنده رود

نقش حق را در جهان انداختند
من نمی دانم چپال انداختند؟

حلاج

یا بزورِ دلبری انداختند   یا بزورِ قاهری انداختند
ز آنکه حق در دلبری پیدا تراست   دلبری از قاهری اولی تراست

زنده رود

بازگواے صاحب اسرارِ مشرق
در میان زاهد و عاشق چه فرق؟

حلاج

زاهد اندر عالم دنیا غریب
عاشق اندر عالم عقبه غریب!

زنده رود

معرفت را انتها ناپودن است   زندگی اندر فنا آسودن است؟

حلاج

شکر یاران از تهی پیمانی است   نیستی از معرفت بیگانگی است
اے که جوئی در فنا مقصود را   در نمی یابد عدم منوجود را!

زنده رود

آنکه خود را بهتد از آدم شمرد در غم و جاش نمی باقی نه دُرد
 مشقت خاک ماجمردوں آشت است آتش آن بے سرو سامان کجاست؟

حلاج

کم بوزاں خواجہ اہل فسراق تشنہ کام و از ازل خویش ایاق!
 ماہمول او عارف بود و نبود کفر او این راز را بر ما کشود!
 از فتادن لذت برخاستن عیش افسردن ز درد کاستن!
 عاشقی در نار او و اسوختن سوختن بے نار او و ناسوختن!
 ز آنکہ او در عشق و خدمت اقدم است آدم از اسرار و نامحرم است!

چاک کن پیرا ہن تقلید را

تا بیا موزی از تو حید را

زنده رود

اے ترا تسلیم جاں زیرِ بگیس
یک نفس با ما در صحبت گزین

حلاج

بامقامِ مے در نمی سازیم لب
ما سراپا ذوقِ پروا نریم و بس
ہر زمان دیدن تپیدن کارِ است
بے پروا بے پریدن کارِ نیست!

نمودار شدنِ خواجہ اہلِ فراقِ ابلیس

صحبتِ و شند لال یک نمِ دو دم
آں دو دم سرمایہ بود و عدم!
عشق را شوریدہ تر کرد و گذشت
عقل را صاحبِ نظر کرد و گذشت
چشمِ بر بستم کہ با خود در مش
از متام دیدہ در دل آرمش

تنگناں دیدم جہاں تار یک شد   از مکاں تا لامکاں تار یک شد
 اندر اں شب شعلہ آمد پدید   از درویش پیر مرے بر جمید
 یک بقاے سرمی اندر برش   غرق اندر دود و دھپاں پیکر ش
 گفت رومی خواجہ اہل فراق!

آں سراپا سوز و آں خونیں ایاق!

کہنہ کم خندہ اندک سخن   چشم او بینندہ جاں در بدن!
 رند و ملا و حکیم و خرقہ پوش   در غل چوں ز اہد اں سخت کوش
 فطرتش بیگانہ ذوق وصال   زہد او ترک جمال لایزال!
 تا گستن از جمال آساں نبود   کار پیش افکند از ترک سجود
 اندکے در و در دست او نگر   مشکلات او شہادت او نگر!

غرق اندر رزم خیر و شر مہنوز

صد پیہر دیدہ و کانہ مہنوز!

جانم اندرتن ز سوزِ او پدید
گفت و چشمِ نیم و ابرمن کشود
آنچنان بر کار با چپیدم
نے مرا فرشته نے چاکرے
نے حدیث نے کتاب آورده ام
رشتہ دیں چوں فقیہاں کن رشت
کیش مارا این چنین تاسیس نیست
درگذشتم از سجودے بے خبر
از وجود حق مرا منکر میگير
گر بگویم نیست ما این از اہمی است
من بے درپردہ لا، گفت ام
تا نصیب از درو آدم داشتم

بر لبش آہ غم آلودے رسید
در عمل حسرتا کہ بر خور و ابر بود
فرصت آدینہ را کم دیدہ ام
وحی من بے منت پیمبرے
جان شیریں از فقیہاں برده ام
کعبہ را کردند آخر خشت خشت
فرقہ اندر مذہب البیس نیست
ساز کردم از غنوجن خیر و شر
دیدہ بر باطن کشا ظاہر میگير
ز انکہ بعد از دیدنتواں گفتیت
گفتہ من خوشتر از ناگفتہ ام
قہر یار از بہر او نگذاشتم

مشعلہ بازگشت زار من دید	او ز مجبوری بہ محنت آری رسید
ز شبنم خود را نمودم آشکار	با تو داوم ذوق ترک و اختیار
تو نجاتی ده مرا از نار من	واکن اے آدم گره از کار من!
اے کہ اندر بند من افتاده	رخصت عصیاں بشیطاں داده
در جہاں باہمت مردانہ زی	غم گسار من! ز من بیگانہ زی!
بے نیاز از نیش و نوش من گند	تا نہ کرد نامہ ام تا یک ترا
در جہاں صیاد با نخچیر ہست	تا تو نخچیری بکشیم تیر ہست!

صاحب پرواز را افتاد نیست

صید اگر زیرک شود صیاد نیست!

گفتش "بگذر ز آئین فراق"	ابغض لاشیاء عندی الطلاق
گفت "ساز زندگی سوز فراق"	اے خوشا سرتی روز فراق!
بر لبم از وصل می ناید سخن	وصل اگر خواہم نہ او ماند نہ من

حرف وصل اور از خود بیگانہ کرد تازہ شد اندر دل او سوز و درد
 اند کے غلطیہ اندر دود خویش باز گم گردید اندر دود خویش
 نالہ ز ال دود و چپاں شد بلند
 اے خنک جانے کہ گرد در مہنہ!

نالہ ابلیس

اے خداوند صواب و ناصواب من شدم از صحبت آدم خراب
 ہیچ کہ از حکم من سر بر تافت چشم از خود بست خود را در یافت
 خاکش از ذوق 'ابا' بیگانہ از شرار کبریا بیگانہ!
 صید خود صیاد را گوید بگیر الامال از بندہ فرماں پذیر!
 از چنیں صیدے مرا آزاد کن طاعت دیروزہ من یاد کن
 پست از و آں بہت والای من وائے من اے وائے من اے وائے من!

فطرت او خام و عزم او ضعیف	تاب یک ضربم نیا را دین حریف
بندۀ صاحب نظر باید مرا	یک حریف بخت تر باید مرا!
لبست آب و گل از من باز گیر	می نیاید کودکی از مرد پیر!
ابن آدم چیست؟ یک مشت خست	مشت خست را یک شتر از من پس است!
اندین عالم اگر جز خست نبود	این قدر آتش مراد ادن چه سود!
شیشه را بگداختن عاے بود	نگ را بگداختن کاے بود!
آسپنجان تنگ از فتوحات آیم	پیش تو بهر مکافات آیم
منکر خود از تو می خواهم، بده	سوے آل مرخدا را هم بده
بندۀ باید که بچید گردنم	لرزه انداز و گاهش در تنم
آں که گوید از حضور من برو	آں که پیش او نیزم باد و جو

اے خدا یک زنده مرد حق پرست

لذتے شاید کہ یا بم در شکست!

فلاکِ نعل

ارواحِ رزیکہ کہ بالملک و ملت غباری کرده دفرخ ایشان را قبول نکرده

پیرِ رومی آں امامِ راستا	آشناے ہر مقامِ راستا!
گفت اے گردوں نورِ سخت کوش	دیدہ آں عالمِ زنا و پوش؟
آنچه برگردِ کمرِ چپیدہ است	از دُمِ ستارہٴ ذریدہ است!
از گراں سیری خرامِ اوسکوں	ہر نکو از حکمِ اوزشت وزبوں!
پیکرِ او گرچہ از آب و گل است	برزینش پانہادن مشکل است
صد ہزارہٴ فرشتہٴ تند ربدست	قہرِ حق را قاسمِ از روزِ است!
دورہٴ پیہم می زند سیارہٴ را	از مدارش بر کند سیارہٴ را

عالے مطرود و مردودِ پسر
 منزلِ ارواح بے یومِ النشور
 اندرونِ اودو طاغوتِ کهن
 جعفر از بنگال و صادق از دکن
 ناقبول و ناامید و نامراد
 ملتے کو بن در ہر ملت کشاد
 می ندانی خطہ ہندوستان
 خطہ ہر بلوہ اش گیتی فروز
 در گلش تخمِ غلامی را کہ گشت؟
 ایں ہمہ کہ در آں ارواح ز رشت!

در فضائے نیلگوں یک دم بایست
 تا مکافاتِ عمل بینی کہ چیت!

قلزمِ خویش

آنچه دیدم می نگنجد در بیل
 تن ز بهش بے خبر گرد زجا
 من چه دیدم؟ قلزمِ دیدم زخول
 قلزمِ طوفاں بروں طوفاں درو
 در هوا ماراں چو در قلزمِ ننگ
 کفچه شب گوں بال پر سیا بے ننگ
 موجها در زنده مانند پلنگ
 از نیشش مرده بر ساحل ننگ
 بحر ساحل را اماں یک دم نداد
 ہر زماں کہ پارۂ درخون فتاد
 موجِ خوں با موجِ خوں اندر ستیز
 دریا نش زور قے در اُفت و خیز

اندرال زورق دومر دزد و روے

زردرو، عرباں بدن، آشفته موے

آتشکار می شود روح هندوستان

آسمان شق گشت و خورے پاک نداد   پرده را از چهره خود برکشاد
 در بینش نارد نور لایزال   درد و چشم او سرور لایزال
 حله در بر بسک تر از سحاب   تار و پودش از رگ برگ گلاب
 با چنیں خوبی نصیبش طوق بند   بر لب او ناله های دردمند!

گفت رومی "روح هند است این گجر"
 از فغانش سوزها اندر جگر!

روح هندوستان ناله می برد می کند

شمع جان افسرد و فانوس میزند   هندیاں بیگانه از ناموس میزند
 مردک تا محرم از اسرار خویش   زخمه خود کم زند بر تار خویش!

بیرزمان رفت می بند نظر از تش افسرده می سوزد جگر

بعدا بردست و پایی من از دست ناله های نارای من از دست

خوشتن را از خودی پرداخته اند رسوم کنه زندان ساخته

آدمیت از وجودش دردمند

عصر نو از پاک و ناپاکش نژند

بگذر از فقر که عربانی دهد اے خنک فقرے که سلطانی دهد

الحذر از جبر و هم از خوئے صبر جابر و مجبور را زهر است جبر

این صبر سپی خور شود آن صبر سپی خور شود

هر دور از ذوق ستم گردد فرزول

ورد من یا لیت قومی یعلمون

بکے شیعہ ہندوستان آید بروزا مروجہ زندہ روح او ہنوز

تا ز قید یک بدن وامی رہد آشیان اندر تن دیگر نہا

گاہ اورا با کلیسا ساز باز	گاہ پیش دیریاں اندر نیساؤ
دینِ او آئینِ اوسوداگری است	غنتری اندر لباسِ حیدری است
تا جہانِ رنگ و بو گردد دگر	رسمِ او آئینِ او گردد دگر
پیش ازین چیزے دگر مسجوداؤ	در زمانِ ما وطنِ معبودِ او
ظاہرِ او از غمِ دینِ دردمند	باطنِ چوں دیریاں ز نار بند
جعفر اندر ہر بدنِ ملت کش است	ایں مسلمانے کمنِ ملت کش است!
خندِ خندانِ است با کس یا نیست	مار اگر خندان شود جز مار نیست!
از نفاقش وحدتِ تو مے دونیم	ملتِ او از وجودِ او للیم!
ملتے را ہر کجا غارت گرے است	اصلِ او از صادقے یا جعفرے است

الاماں اندر روحِ جعفرِ الاماں

الاماں از جعفرِ اینِ زماں!

فریادِ یکے از زورق نشینانِ فلزمِ خوین

دے عدم مارا پذیرد نے وجود   وائے از بے مہرچی بود و نبود!
 تا گدشتیم از جهانِ شرق و غرب   بر درِ دوزخ شدیم از درد و کرب!
 یک شر بر صادق و جعفر نزد   بر سرِ ماشت خاکِ تر نزد

گفت دوزخ را خس و خاشاک بہ

شعلہ من زیرِ دو کا فر پاک بہ!

آنسوئے آسمانِ فرتیم ما   پیشِ مرگِ ناگمانِ فرتیم ما
 گفت جاں سرنے اسرارِ من است   حفظِ جان و ہدمِ تن کارِ من است
 جانِ زشتے گر چہ نزد باد و جو   اے کہ از من ہدمِ جانِ خواہی برو!

این چنینی کاے نمی آید ز مرگ

جانِ غدارے نیا ساید ز مرگ!

اے ہوائے تندہ! اے دریائے خوں!   اے زمیں! اے آسمان نیلگوں!
 اے نجوم! اے مہتاب! اے آفتاب!   اے قلم! اے لوح محفوظ! اے کتاب!
 اے بتان! امیض! اے گردانِ غرب!   اے تھانے دیغل! بے حرب و ضرب!

ایں جہاں بے ابتدا بے انتہاست!

بندۂ غدار را مولا کجاست؟

ناگماں آمد صد اے ہولناک   سینۂ صحرا و دریا چاک چاک!
 ربطِ تسلیم بدن از ہم گسخت   دمدم کہ پارہ برکہ پارہ رنجیت
 کوہ ہامشلِ سحاب اندر مرو   اہدامِ عالمے بے ہانگِ صورت
 برق و تندر از تب تابِ روں   آشیانِ بستند اندر بحرِ خوں!
 مویہا پر شور و از خود رفتہ ترا   غرقِ خوں گردید آں کوہ و کمر!

آنچہ برپیدا و ناپید گذشت

خیلِ انجم دید و بے پروا گذشت!

آن سوئے افلاک

مقام حکیم المانوی نطشہ

ہر کجا استیزہ بود و نبود   کس نداند سیر این چرخ کبود
 ہر کجا مرگ آورد پیغام زبیت   اے خوش آن مردے کہ داند مرگ چیست
 ہر کجا مانند بباد اریاں جیت   بے ثبات و با تمناے ثبات
 چشم من صد عالم شش روزه دید   تا حد این کائنات آمد پدید
 ہر جہاں را ماہ و پروینے دگر   زندگی را رسم و آئینے دگر
 وقت ہر عالم رواں مانند زرو   دیر یا زراں جاو آں جاتند درو
 سال ما این جامعے آنجا دے!   بیش این عالم باں عالم کے!

عقل ما اندر جہانے ذوفنون

در جہانے دیگرے خوار و زبوں!

برغور این جهان چون و چند   بود مرے با صد اے درو مندا
دیدہ او از عقا باں تیز تر   طلعت اوستا ہر سوز ہجر!
دبدم سوز درون او فرو   بر لبش بیتے کہ صد بارش سر دُ

”نہ جبریلے نہ فردوسے نہ حورے نے خداوندے

کفِ خاک کے کہ می سوزد ز جان آرزوست“

من بہ رومی گفتم این دیوانہ کیت؟   گفت ”این فرزند المانوی است
در میان این دو عالم جے اوست   نعمتِ دیرینہ اندر نامے اوست
باز این حلّ ج بے دار و رسن   نوعِ دیگر گفتہ آں حرفِ کن!
حرفِ او بے باک افکارش عظیم   غریباں از تیغِ گفتارِش دَنیم!
ہم نشیں بر جذبہ او پے نبرد   بندہ مجذوب بہ امجنوں شرم!
عاقلاں از عشق و مستی بے نصیب!   نبضِ او دادند دردِ سبِ طبیب!
با پریشانِ حسیتِ غیر از ریو و رنگ   دے مجذوبے کہ ز او اندر رنگ!

ابن سینا بر بیا صفی دل نهد   رگ زندیا حب خواب آورد
 بود حلاجی بشهر خود غریب
 جاں ز ملامت و کشت اورا طیب!

مردم دانه نبود اندر فرنگ	پس فروں شد نغمه اش از تار چنگ!
راه رو را کس نشان از ره نداد	صد خلل در واردات و فتاد!
نقد بود و کس عیب را اورا نکرد	کار دلانے مرد کار اورا نکرد!
عاشقے در آه خود گم گشته	ساکے در راه خود گم گشته!
مستی او هر ز جابجی را شکست	از خدا ببرد و ہم از خود گشت!
خواست تا بسین چشم ظاہری	اخت تا طر قاضی با دلبری!
خواست تا از آب گل آید بروں	خوشه کز کشت دل آید بروں!
آنچه او جوید متا م کبریاست	این مقام از عقل و حکمت ماوراست!
زندگی شرح اشارت خودی است	لا و لا از مقامات خودی است!

او بہ لآ در ماند و تا آلا ز رفت   از مقام عجدہ، بیگانہ رفت!
 با تجلی ہمکنار و بے خبر   دُور تر چوں میوہ از یخِ شجر
 چشم او جز رویتِ آدمِ سخاوت   لغو بے باکانہ نزد آدم کجاست!
 ورنہ او از خاکیاں بیزار بود   ق مثل موئے طالب دیدار بود!
 کاش بودے در زمانِ احمدے   تا رسیدے بر سرِ ویرِ مدے
 غفل او با خویشتن در گفتگوست   تورہ خود رو کہ راہ خود نکو است!

پیش نہ گامے کہ آدآں مقام

کاذرو بے حرف می روید کلام!

حرکت بحبت الفردوس

درگذشتہم از حد این کائنات   پانہادم در جہانِ بے جہنات!

احمدے - حضرت شیخ احمد سرہندی

بے یمن و بے یسار است این جہاں   فارغ از لیل و نہار است این جہاں
 پیشِ اوقنبدیلِ اوراکم فسرد   حرفِ من از مہیتِ معنی بہر دہا
 بازبانِ آب و گل گفتارِ جاں !
 در قفسِ پرواز می آید گراں !

اندکے اندر جہانِ دل نگر   تاز نورِ خود شومی روشن بھر
 چیست دل ؟ یک عالم بے رنگ و بو   عالم بے رنگ و بو بے چار سوت
 ساکن و ہر لحظہ سیار است دل !   عالمِ احوال و افکار است دل !
 از حقائق تا حقیق رفتہ عقل   سیرِ او بے جاوہ و رفتار و نقل !
 صد خیال و ہر یک از دیگر جدت   این بگردوں آشنا آن ناراست !
 کس نگوید این کہ گردوں آشنات   بر یمنِ آن خیالِ ناراست !
 یا سرودے کا یاد از دیدارِ دوست   نیم گامے از ہوائے کوئے اورت !
 چشمِ تو بیدار باشد یا خواب   دل بہ بند بے شعلہ آفتاب !

آں جہاں را بر جہان دل شناس

من چہ گویم ز آنچه ناید در قیاس

اندر اں عالم جہانے دیگرے اصل او از کن فکا نے دیگرے!

لا زوال و ہر زماں نوع دگر ناید اندر وہم و آید در نظر!

ہر زماں اور اکسا لے دیگرے ہر زماں اور اجمالے دیگرے!

روزگار ش بے نیاز از ماہ و ہر گنجہ اندر راحت او نہ سپہر!

ہر صہ در غیب است آید رو بڑ پیش از اں کہ دل بروید آرزو!

در زبان خود چہاں گویم کہ عیت ایں جہاں نور و حضور و زندگی است

لالہ با آسودہ در کسار ہا نہرا گردندہ در گلزار ہا!

غنچہ ہاے سرخ و اسپید و کبود از دم قدوسیاں ادر اکشود!

آسبہ اسمیں، ہوا و آئینہ میں قضا باقبہ ہاے زمردیں!

خیمہ با یاقوت گوں زرین طنا شاہداں باطلعت آئینہ تاب!

گفت رومیؒ اے گرفتاریاں درگدازا اعتبار است حواس
 از تنجلی کار اے خوب و زشت می شود آں دوزخ این گرد و بهشت
 اے کہ مینی قصر اے رنگ رنگ اصلش از اعمال و نئے از خشت و رنگ
 آنچه خوانی کوثر و غلمان و حور جلوة این عالم جذب و سرور
 زندگی این جاز و دیدار است و بس
 ذوق دیدار است و گفتار است و بس

قصہ شرف النساء

گفتم ایں کاشانہ از لعل ناب آنکہ می گیرد خراج از آفتاب
 ایں مقام ایں منزل ایں کاخ بلند حوریاں بردگش اعرام بند
 اے توداد می سالکان را جستجوے صاحب او کیست؟ بہن بازگوے
 گفت ایں کاشانہ شرف النساء مرغ باش با ملک ہم نواست

فلزم ما این چنسیں گوهر نژاد	بیچ مادر این چنسیں دختر نژاد
خاک لاهور از مزارش آسمان	کس نداند راز او را در جہاں
آں سراپا ذوق و شوق و درد و داغ	حاکم پنجاب را چشم و چہرہ و داغ
آں فروغ دودہ عبد الصمد	فقر او نقشے کہ ماند تا ابد
تا ز قرآن پاک می سوزد وجود	از تلاوت یک نفس فارغ نبود
در کمر تیغ دو روز و تیراں بدست	تن بدن ہوش و ہوس اللہ مست
خلوت و شمشیر و تیراں و زمانہ	اے خوش آں عمرے کہ رفت اندر نیانہ
بر لب او چوں دم آخر رسید	سوے مادر دید و مشتاقانہ دید
گفت اگر از راز من داری خبر	سوے این شمشیر و این قرآن نگر
این دو قوت حافظ یک دیگر اند	کائنات زندگی را محور اند
اندریں عالم کہ میسر دہر نفس	دخترت را این دو محرم بود و بس
وقت رخصت با تو دارم این سخن	تیغ و تیراں را جہد از من مکن

دل باں حرفے کہ می گویم بنہ قبر میں بے گنسہ قندیل بہ!

مومنوں راتیں باسکریں بست

تربت مارا ہمیں سماں بست!

عمر ہاد زبیر این زریں قباب بر مزارش بود شمشیر و کتاب

مرقدش اندر جہان بے ثبات اہل حق را داد پیغام حیات!

تا سلسلہاں کرد با خود آنچه کرد گردش دوراں بساطش در نور

مرد حق از غیر حق اندیشہ کرد شیر مولا رو بہی را پیشہ کرد!

از دلش تاب و تپ سیلاب فت خود بدانی آنچه بر پنجاب فت!

خالصہ شمشیر و قرآن را بُرد

اندر اں کشور مسلمانان بُرد

زیارت امیر کبیر حضرت سید علی ہمدانی و ملاط اہر غنی کشتیری

حرفِ رومی در دلم سوزے فگند   آہِ پنجابِ آں زمینِ ارجیند!
از تپِ یاراں تپیدم در بشت   کمنہ غمہا را خریدم در بہشت!
تا در اں گلشن صدایِ درد مند   از کنارِ حوضِ کوثر شربلند!

”جمعِ کردمِ مشقِ خاشاکے کہ سوزمِ خویش را
(غنی)
گلِ گماں دارد کہ بندمِ آشیانِ در گلستاں“

گفتِ رومی دُ آںچہ می آید نگر   دلِ مدہ با آںچہ بگذشت ای پسر!
شاعرِ رنگیں نوا طاہر غنی   فقرِ او باطنِ غنی طہاہر غنی!
نغمہ می خواند آں مستِ مدام   در حضورِ سیدِ والدِ بہت مدام

نبید السادات، سالار عجم   دست او مما ارتقا یر اُمم
 تا غزالی درس اللہ ہو گرفت   ذکر و فکر از دودمان او گرفت
 مرشد آل کشور مینو طیر   میر و درویش و سلاطین ایشیر
 خطہ را آل شاہ دریا آستین   داد علم و صنعت و تہذیب و دین
 آفرید آل مرد ایران صغیر   با ہنر ہائے غریب و دلپذیر
 یک نگاہ او کشاید صد گرہ
 خیز و تیرش را بدل رہے بدہ

در حضور شاہ ہمدان

زندان رود

انو تو خواہم سیریزوان را کلید   طاعت از ماجست شیطان آفرید
 ز شبنم ناخوش را چنان آراستین   دیکل از ماکوئی نواستین

از تو پرسم این فسون سازی که چها   با قمار بدشیش بازی که چه !
 مشت خاک و این سپهر گرد گرد   خود بگو می زبیکش کارے که گرد ؟
 کار ما افکار ما آزار ما   دست بادنداں گزیدن کار ما !

شاه بهمان

بنده کن خویشتن دارد خبر   آفریند منفعت را از ضرر !
 رزم بادلو است آدم را وبال   رزم بادلو است آدم را جمال !
 خویش را برابر من باید زدن   تو همه تیغ آن همه سنگ فتن !
 نیز تر شو تا فتد ضرب تو سخت   ورنه باشی درد و گیتی تیر و سخت !

زنده رود

زیر گردون آدم آدم را خورد   ملتے بر ملتے دیگر چپرد !

جہاں زراہلِ خطہ سوزِ چوں سپند
 خیز و از دل نالہ ہاے درمندا
 زیرِک و دُرّاک و خوش گلِ مکتے است
 در جہاں تر و ستی او آیتے است
 ساغرِش غلظتِ اندرِ خونِ است
 در نئے من نالہ از مضمونِ است
 از خودی تابِ نصیبِ افتادہ است
 در دیارِ خودِ غریبِ افتادہ است
 دستِ مزدِ او بدستِ دیگران
 ماہیِ رودش بہشتِ دیگران
 کارِ و انہا سوئے منزلِ کامِ کام
 کارِ او ناخوبِ بے اندام و خام
 از غلامیِ جذبہ ہاے او ببرد
 آتشے اندرِ رگِ تاشِ فسرِدا
 تا نہ پنداری کہ بود است این چنین
 جہہ را ہموارہ سود است این چنین

در زمانے صفِ شکن ہم بودہ است

چہرہ و جانباز و پُر دم بودہ است

کبہ ہلے خنک سارِ او نگر
 آتشیں دستِ چنارِ او نگر

در بہارِ ازلِ می ریزد رنگ
 نیز دازد خاکش یکے طوفانِ رنگ
 لکے ابر در کوه و دمن
 پنبہ پراں از کسانِ پنبہ زن
 کوه و دریا و غروبِ آفتاب
 من خدا را دیدم آنجا بے حجاب
 بانسیم آوارہ بودم در نشاط
 بشنوا ز نے می سرودم در نشاط
 مرغی می گفت اندر شاخسار
 پاپشیزے می نیز دواں ہزار
 لالہ رست و زگرش شہلا دمید
 بادِ نوری گریبانش درید
 عمر با لیلہ ازین کوه و کمر
 نستراز نورِ قمر پاکیزہ تر
 عمر با گلِ رخت بر بست و کشاد
 خاکِ دادیگر شہاب الدین نزاوا
 نالہ پر سوزِ آں مرغِ سحر
 دادِ جانم راتِ تابِ دگر

بشنوا ز نے تلخ بہ شعر حضرت رومی (بشنوا ز نے چوں حکایت می کنند)
 نشاطِ باغ مشہور در کشمیر شہاب الدین - یکے از سلاطین مشہور کشمیر

تہا کیے دیوانہ دیدم درخروش آنکہ برد از من مستلح صبر و ہوش!

بگذر ز ما و نالہ مستانہ مجھ سے
 بگذر ز شاخ گل کہ طلسم است رنگ و بوے
 گفتی کہ شبنم از ورق لالہ می چسکد
 غافل دے است این کہ بگریخت از حوے!
 این مشت پر کجا و سرود این چنیں کجا
 روح غنی است مائمی مرگ آرزوے!
 باد صبا اگر بہ جنید اگدر کنی
 حرفے ز ما بہ مجلس اقوام باز گوے
 دہقان و کشت و جوے و خیاباں فروختند
 قومے فروختند و چہ ارزاں فروختند!

شاه همدان

تن همه خاک است و جاں والا گمر	باتو گویم رمز بار یک لایه پسر
پاک را از خاک می باید شناخت	جسم را از بهر جاں باید گداخت
رفت از دست تو آن تخت بد!	گر ببری پاره تن را ز تن
گر ز دست او را دهی، آید بدست!	لیکن آن جان که گردد جلوه هست
هست اندر بند و اندر بنده نیست!	جو هرش با هیچ شئی مانند نیست
و ربیشتانی منبر مرغ انجمن!	گر نگهداری بمیرد در بدن
چیت جان دادن دست لایه مرد را ده!	چیت جان جلوه مست لایه مرد را ده!
کوه را با سوز جاں بگداختن!	چیت جان دادن؟ بحق پرداختن!
در شبهاں چوں کو کبیر یافتن!	جلوه مستی؟ خویش را در یافتن!
یافتن، خود را بخود بخشودن است!	خویش را نایافتن نابودن است!

هنر که خود را دید و غیب از خود ندید   رخت از زندان خود بیرون کشید
 جلوه بدست که میبند خویش را   خوشتر از نو شینه داندیش را
 درنگا بش جان چو باد ارزا شود   پیش او زندان اول مرزا شود
 تیشه او خار را بر می درد   تا نصیب خود ز گیتی می برد
 تا ز جان بگذشت، جانش جان آو
 ورنه جانش یکدم همان اوست

زنده رود

گفته از حکمت زشت و نکو   پیر دانا نمکت و دیگر بگو
 مرشد معنی بگایا بود   محرم اسرارشایا بود
 ما فقیر و حکمران خواهد خراج   چیست اصل اعتبار تخت و تاج

شاه ہمدان

اصل شاہی حیات اندر شرق و غرباً	یار ضاے امتاں یا عرب و ضرب
فاش گویم با تو لے والا مقام	باج را جز باد و کس دادن حرام
یا اولی الامرے کہ 'سکھ' نشان است	آیہ حق حجت و برہان است
یا جہاں مرے چہ صرصر تنہ خیز	شہر گیر و غولیش باز اندر ستیز
روز یکیں کشور کشا از قاہری	روز صلح از شیوہ ہائے دہری
فی توان ایران و ہندستان خرید	پادشاہی را از کس نتوان خرید
جام جم را اسے ہواں باہنہ	کس نگیرد از دکان شیشہ گر
در نگہ و مال او ہر شیشہ نیست	شیشہ را غیر از شکستن بیشہ نیست

غنی

ہند براہین ذوق آزادی کہ داد؛ صید را سوداے صیادی کہ داد؛
 آں برہمن زادگان زندہ دل لالہ احمد ز روے شان خجل؛
 تیز بین و پختہ کار و سخت کوش از نگاہ شان و رنگ اندر خروش؛
 اصل شان از خاک و انگیر بہت؛ مطلع این اختراک کشمیر بہت؛
 خاک مارا بے شددانی اگر بردرون خود یکے بکشتا نظر؛
 این ہمہ سوز بے کہ داری از کجاست؟ این دم باد بہاری از کجاست؟

این ہماں باد است کز تاثیر او

کو ہمارا بگمیزد رنگ بوا

یہیج منی دانی کہ روزے دروگر موجہ می گفت با موج دگر

چند در قلمزم بیک دیگر ز نیم   خیز تا یک دم بساحل سر ز نیم
 زادہ مایستی آن جے کمن   شور او در وادی و کوه و دمن !
 ہر زمان بر سنگ رہ خود را زند   تا بنائے کوه را بر می کند
 آن جواں کو شہر و دشت در گرفت   پرورش از شیر صد مادر گرفت
 سطوت او خاکیاں محشر سے است   این ہمہ از است نے از دیگر سے است
 ز لیتن اندر حد ساحل خطاست   ساحل ما سنگے اندر راہ راست
 باکراں در ساختن مگر دوام   گرچہ اندر بحر غلطی صبح و شام

زندگی جولاں میان کوه و دشت

اے خنک موبے کہ از ساحل گذشت !

اے کہ خواندی خطِ سیماے حیات   اے بہ خاور دادہ غوغاے حیات
 اے ترا آہے کہ می سوزد جگر   تو از بے تاب و مایہ نای ترا
 اے ز تو مرغ چین را ہاے وہو   سبزہ از اشک تو می گیر و ضبو !

اے زامیہ تو جاننا پرامید !   مائے کہ از طبع تو کشت گل مید
 کا زوانہ را صد اے تو در ا   تو ز اہل خطہ نو میدی چرا ؟
 دل میان سینہ ثل مرده نیت   آگر ثل زیر رخ افسردہ نیت !
 باش تا بینی کہ بے آواز صورت   ملتے برخیزد از خاک قبور !
 غم مخور اے بندہ صاحب نظر   برکش آں کہے کہ سوز و خشک تر
 شمر ہا زیر سپہر لا جورد   سوخت از سوز دل درویش مرد
 سلطنت نازک تر آمد از جت   از دے اورا تو اں کردن خراب
 از نو تشکیل تقدیر ام   از نو تخریب و تعمیر ام
 نشتر تو گرچہ در دہا خلید   مرزا چونانکہ ہستی کس ندید !
 پردہ تو از نو اے شاعر سی است   آنچہ گوئی ما در اے شاعر سی است !

تازہ آشوبے فگن اندر بہشت !

یک نوامتانہ زن اندر بہشت !

زندہ رود

بالشت درویشی در ساز و دماوم زن
 چوں پختہ شوی خود را بر سلطنتِ جم زن
 گفتند جهان ما آیا بتو می سازد؟
 گفتم کہ نمی سازد! گفتند کہ برہم زن!
 در میکہ ما دیدم شاید حریفی نیست!
 بارستم دستاں زن با مغیچہ لاکم زن!
 اے لالہ صحرائی تنہا نتوانی سوخت
 این داغِ جگر تا بے بر سینہ آدم زن
 تو سوزِ درون او، تو گرمیِ خون او
 باور نکنی؟ چاکے در پیکرِ عالم زن

عقل است چراغِ تو؟ در راہ گذارے نہ
 عشق است ایامِ تو بابتہ محرمِ زن
 لختِ دل پر خولے از دیدہ فرو ریزم
 لعلے نہ بدخشانم بردار و نجاستم زن!

صُحبتِ با شاعرِ ہندی بترسی ہری

حوریاں را در قصور و درخیم	نالہ من دعوتِ سوزِ تم
آں کیے از خیمہ سر سبز کشید	واں دگر از غرقِ رخ بنمود و دید
ہر دے را در بہشتِ جاودا	دادم از درد و غم آں خاکِ دلاں!
زیر لب خندید پیرِ پاکِ ناد	گفت "اے جادوگرِ ہندی نشاد
آں نوا پردازِ ہندی را نگر	شبِ ہم از فیضِ نگاہِ او گمراہ
نکتہ آراے کہ ناشِ بترسی است	فطرتِ او چوں سحابِ آذری است!

از چمن جز غنچہ نورس نہ چید   نعمت تو سوے ما اور اکشیدہ
 پادشاہے بانو اے از چمن نہ   ہم فقیر اندر مقتام اولیند
 نقشِ خوبے بند از فکرِ شگوف   یک جہاں معنی نہاں اندر دوش
 کارگاہِ زندگی را محرم است   او جم است شعر او جام جم است

ما تبطیم ہنر برخاستیم
 باز باوے صحبت آراستیم

زندہ رود

اے کہ گفتی نکتہ ہاے دلنواز   مشرق از گفتار تو داتاے راز
 شعر را سوز از کج آید بگوے   از خودی یا از خدا آید بگوے

بزرگی ہری

کس نداند در جہاں شاعر کجاست   پردہ او از ہم وزیر نواست

آس دل گر مے کہ دارد در کف
 پیش یزداں ہم نمی گیر دقرار!
 جان مارا لذت اندر جستجوست
 شعر اسوز از مقام آرزوست!
 اے تو از تاک سخن مستم
 گر ترا آید میسر این مقام
 بادوبیتے در جهان سنگ خشت
 می توان بردن دل از حور بہشت!

زندہ رود

ہندیاں را دیدہ ام دپیچ و تاب
 سہر حق وقت است کوئی بے حجاب

برتری ہری

. ایں خدایان تنک مایہ زنگ اندوز خشت!
 برترے ہست کہ دور است ز دیر و زکشت!

سجدہ بے ذوق عمل خشک و بجاے زرد
 زندگانی ہمہ کردار چہ زیبا و چہ زشت!
 فاش گویم بتو حرفے کہ نداند ہمہ کس
 اے خوش آں بندہ کہ بر لوح دل اورا بنوشت!
 ایں جہانے کہ تو بیتی اثر یزداں نیست
 چرخہ ازتست ہم آں رشتہ کہ بردوک تو رشت!
 پیش آئین مکافات عمل سجدہ گزار
 زانکہ خیزد ز عمل دوزخ و اعراف و بہشت!

(ترجما از برتری ہری)

حرکت بہ کلخ سلاطین مشرق

ناور، ابدالی، سلطان شہید

رفت در جہانم صدای برتری   مت بودم از نوبے برتری

گفت رومی چشم دل بیدار بہ
 کردہ بر بزم درویشاں گذر
 خسروان مشرق اندر انجمن
 نادراں دانائے رمز انتخاب
 مرد ابدالی وجودش آیتے
 آں شهیدان محبت را امام
 نامش از خورشید و مہتابندہ تر
 عشق راز ہے بود بر حجاب
 از نگاہ خواجہ بدروخسین
 پابروں از حلقہ افکار نہ
 یک نظر کاخ سلاطین ہم نگاہ
 سطوت ایران و افغان و دکن
 با مسلمان داد پیغام و داد
 داد افغان را اساس ملتے
 دآبروے ہندو چین و روم و شام
 خاک قبرش از من و تو زندہ ترا
 تو ندانی جاں چہ شتافاں داد
 قصر سلطان وارث جذب حسین!

رفت سلطان زیں سرے ہفت روز

نوبت او در دکن باقی ہنوز!

حرف و صوت ہم خام و سکرم نہاں
 کے تو ان گفتن حدیث آں مقام!

نوریان از جلوہ ہائے او بصیر
 قصرے اثر فیروزہ دیوار و درش
 رفت او بر ز از چند و چگون
 آن گل و سرو و بہمن آن شاخصاً
 ہر زماں برگ گل و برگ شخیر
 ایں قدر باد صبا افسوں گراست
 ہر طرف فوارہ ہا گوہر سرش
 بارگاہے اندراں کاخے بلند
 سقف و دیوار و اماطیں از عقیق
 بر ہمین و بر بسیار آن وثاق
 در میاں بنشستہ بر او رنگ نر
 برومی آن آئینہ حسن اوب
 زندہ و دانا و گویا و جیوہ
 آسمان نیگلون اندر برش
 می کند اندیشہ را خوار و زبوں
 از لطافت مثل تصویر بہار
 دارد از ذوق نمودن گنگ دگر
 تا مژہ بر ہم زنی زرو احمد است
 مرغک فردوس زاد اندر خروش
 ذرہ او آفتاب اندر کمند
 فرش او از لیشم و پر چین از عقیق
 حوریان صف بستہ بازین نطاق
 خسروان جسم حشم بہرام قنبرا
 با کمال دلبری یک تشاد لمب

گفت مردے شاعرے از خاور است   شاعرے یا ساحرے از خاور است!

فکر او باریک و جانش درو مند
شعر او در خاوراں ہونے لگن!

ناور

خوش بیا آنے بخت سرخ خاوری   اے کہ می زیب تر حرف دری
محرم رازیم! باماراز گوے   آنچه می دانی زایراں باز گوے!

زندہ رود

بعد سے چشم خود بر خود کشا   لیکن اندر حلقہ دے فتاد
کشتہ ناز بست آن شوخ و شنگ   خالق تمذیب و تقلید رنگ!
کبار آں وارفتہ ملک و نب   ذکر شاپور است و تحقیر عرب!

روزگار اوتی از واردات از قبور کنہ می جوید حیات
 باطن پیوست و از خود درگذشت دل برستم داد و از حیدر گذشت

نقش باطل می پذیرد از فرنگ

سرگذشت خود بگیرد از فرنگ

پیرئی ایران زمان یزد جرد چہرہ او بے فروغ از خون سرد

دین و آئین و نظام او کمن شید و تار صبح و شام او کمن

موج می در شیشہ تاش نبود یک شہر در تودہ خاکش نبود

تا ز صحراے رسیدش محشرے آنکہ داد او را حیات دیگرے

این چنینی حشر از عنایات خداست پارس باقی! ارومہ الکبریٰ کیست؟

آنکہ رفت از پیکر او جان پاک بے قیامت بر نہی آید ز خاک

مرد صحرائی بایراں جاں دمید باز سوئے ریگ زار خود تمیز

کنہہ را از لورج ما بستر دورفت برگ و ساز عصر نو آورد و رفت

آہ احسانِ عرب نشا خستند
از تشِ افرنگیاں بگدا خستند!

نمودار می شود روح ناصر خسرو علوی و
غزلے مستانه سرائی غائب می شود

دست را چوں مرکبِ تیغ و تلم کردی مدار
بہج غم گر مرکبِ تن لنگ باشد یا غرن
از شیر شیر و از نوکِ تلم زاید ہنر
لے برادر ہچو نور از نار و نار از نارون
بے ہنر دال نژد بے دیں ہم تلم ہم تیغ را
چوں نباشد دیں نباشد کلک آہن رشن

دیں گرامی شد بدانا و بنادال خواگر گشت
 پیش نادال دین چو پیش گاو با شد یمن!
 ہچو کر پاسے کہ ازیک نیمہ زوالیاس را
 کرتہ آیدوز دگر نیمہ یہودی را کفن“

ابدالی

آل جوان کو سلطنت ہا آفرید باز در کوہ و قفار خود رسید!
 آتشے در کوہ مارش برفروخت خوش عیار آمد برون بیا پاک خست؟

زندہ رود

امثال اندر اخوت گرم خیز او برادر با برادر در ستیز!
 از حیات او حیاتِ خاورست طفلک دہ سالہ اش لشکر گزہست!

بے خبر خود را ز خود پرداخته   ممکنات خویش را شناخته!
 هست دارے دل و غافل ز دل   تن ز تن اندر سراق دل ز دل!
 مرد و بہر و را بہنزل سہانیت   از مقاصد جان او آگاہ نیست!
 خوش سرود آں شاعر افغان شناس   آئینہ بیند، باز گوید بے ہر آں!
 آں حکیم علمت افغانیاں   آں طبیب علت افغانیاں!
 راز قومے دید و بے باک گفت   حرف حق با شوخی زندانہ گفت!

”اشرے باید اگر افغان حُر

بایراق و ساز و بانبار دُر

ہمت دوش از اں انبار دُر

می شود خوشنود باز نگشتہ!

ابدالی

در نهاد ماتب و تاب از دل است	خاک ایداری و خواب از دل است
تن ز مرگ دل دگرگون می شود	در مسامتش عرق خون می شود
از فساد دل بدن هیچ است هیچ	دیده بر دل بند و جز بر دل میبچ
آسیایک پیکر آب و گل است	ملت افغان در آن پیکر دل است
از فساد او فساد آسایا	در کشاد او کشاد آسایا
تا دل آزاد است آزاد است تن	در نه کاه در ره باد است تن
همچو تن پاسبان آئین است دل	مرده از کین زنده از دین است دل

قوت دین از مقام وحدت است

وحدت از مشهود گردد و ملت است

شبرق را از خود برد تقلیدِ غرب   باید این اقوام را تنقیدِ غرب

نئے زرقصِ دخترانِ بے حجاب!	قوتِ مغرب نہ از چنگ و رباب
نئے ز عریاں ساق نے از قطعِ مستی!	بنے ز سحرِ ساحرانِ لالہ روت
نئے فروغِ ش از خطِ لاطینی است!	محکمی اور نہ از لادینی است
از ہمیں آتشِ چرخِ روشن است	قوتِ آفرنگ از علم و فن است
بلعِ علمِ ہستہ ہستہ عظامِ نیست!	حکمت از قطع و بریدِ جانہ نیست
مغربی باید نہ بلعِ سسِ فرنگ!	علم و فن را سے جوانِ شوخ و تنگ
این کلمہ یا آل کلمہ مطلوبِ نیست	اندین رہ جز نگہ مطلوبِ نیست

فکرِ چالا کے اگر داری بس است

طبعِ دراکے اگر داری بس است!

گیرد از علم و فنِ حکمتِ سراغ!	گر کسے شبہا خورد و دودِ چراغ
بے جہادِ پیہیہ ناید بدست!	ملکِ معنی کس حدِ اورانہ بست
زہرِ نوشِ خوردہ از دستِ فرنگ	تُرک از خود رفته و مستِ فرنگ

زانکه تریاقِ عراق از دست داد   من چه گویم جز خدا بیش یار باد
 بنده افراگ از ذوق نمود   می برد از غریبان رقص و سرود
 نقد جان خویش در باز دبه لہو   علم دشوار است می سازد به لہو
 از تن آسانی بگماید سہل را   فطرت او در پذیرد سہل را

سہل را جستن درین دیر کس
 این دلیل آنکہ جان رفت از بدن

زنده رود

می شناسی حمیت تہذیب و فہم   در جہان او دو صد فردوس و نگ
 جاوہ ہائیش نامانہا سوت   شاخ و برگ و آشنیانہا سوت
 ظاہرش تابندہ و گیندہ است   دل ضعیف است و نگاہ بندہ است
 پیشم بیند دل باخیز اندر و سا   پیش این بت خانہ افتد برنگون

بکس نداند شرق را تقدیر چیست! دل بظاهر بسته را تدبیر چیست!

ابدالی

آهنچه بر تقدیر شرق قادر است	عزم و حزم پهلوی و نادراست
پهلوی آل وارش تخت قبا	ناخن او عقده ایراں کشاد
نادر آل سرایه درانیاں	آل نظام ملت افغانیاں
از غم دین و وطن زار و زبون	لشکرش از کوهسار آمد برون
هم پای هم سپه گرم هم سیر	با عدو فولاد و بایاراح سیر
من فدای آنکه خود را دیده است	عصر حاضر را کنو سنجیده است

غربیاں را نشیوه های ساحری است

میگم جز بر خویش کردن کافر می است

سلطان شہید

بازگو از ہند و از ہندوستان
 آنکہ اندر مجب دیش ہنگامہ مُرد
 آنکہ با کاشش نیز دبوستان
 آنکہ دل از بہر او خوں کردہ ایم
 آنکہ اندر دیر او آتش فسد
 از غم ما کُن غم اور افتیاس
 آنکہ یادش ابجاں پڑدہ ایم
 آہ ازاں معشوق عاشق ناشناس

تذکرہ

ہندیاں سکریز قانونِ فرنگ
 روح را بار گراں آئینِ غیر
 در گنجِ حیرتِ افسونِ فرنگ
 گرچہ آید ز آسمان آئینِ غیر

سلطان شہید

چوں بروید آدم از مشتِ گلے
 بادے، بارز وے در دے!

لذتِ عصیاں چشیدن کاراوت   غیر خود چیزے ندیدن کاراوت
 نہ آنکہ بے عصیاں خودی ناید بدت   تا خودی ناید بدست آید شکست
 زائر شہر و دیارم بودہ   چشم خود را بر مزارم سودہ
 اے شناساے حدودِ کائنات   در دکن ویدی ز آثارِ حیات

ترنہ رود

تخمِ اشکے ریختم اندر دکن   لالہ ہا روید ز خاکِ آں چمن !
 رود کاویری مدام اندر غمر   دیدہ ام در جانِ او شورے دگر !

سلطان شہید

اے ترا خداوند حرفِ دل نہ   از تپِ اشکِ تو می سوزم ہنوز
 کاو کاو ناخنِ مردانِ راز   جھے خوں بکشد از رگماے بہار

آں نو اکز جان تو آید بروں   می دہہر سینہ را سوزِ دروں !
 بودہ ام در حضرتِ مولائے کل   آنکہ بے او طے نمی گردد سبیل !
 گرچہ آنجا جراتِ گفتا نیست   روح را کالے بحرِ دیدار نیست !
 سو ختم از گرمی اشعار تو   بر زبانت رفت از افکار تو
 گفت این بیت کہ برخواندی نہ کیست ؟   اندر و ہنگامہ ہائے زندگی است !
 با ہماں سوزے کہ در سازد بجا   یک دو حرف از ما بہ کاویری سا !

دجہاں تو زندہ رود او زندہ رود

خوشترک آید سرود اندر سرود

پیغام سلطان شہید بہ ود کا ویری

(حقیقت حیات و مرگ و شہادت)

رود کا ویری یکے نہ کہ ختم   ختم شاید کہ از سیر دوم !

در کستان عمر نالیده
 بے مرا خوشتر ز جحون و فرات
 آہ شہرے کو در آغوش تو بود
 کہنہ گردیدی شباب تو ہما
 موج تو جب نہ دانہ گوہر نژاد
 اے نر اسازے کہ سوز زندگی است
 آنکہ می کردی طواف سطوش
 آنکہ صحرا با زندبیرش بہشت
 آنکہ خاکش منج صدار زوست
 راہ خود را با مژہ کاویدہ
 اے دکن را آب تو آب حیات
 حسن نوشین حبلوہ از نوش تو بود
 ہیچ و تاب زنگ آب تو ہما
 طرہ تو تا ابد شوریدہ باد
 ہیچ می دانی کہ ایس پیغام کیت
 بودہ آیینہ دارد و لتش
 آنکہ نقش خود بخون خود نوشت
 اضطراب موج تو از خون اوست
 آنکہ گفتارش ہمہ کردار بود
 مشرق اندر خواب او بیدار بود

تاب و تباری اگر مانده مهر
 پابنه در وسعت آبا و سپهر
 کوه و مرغ و گلشن و صحرا بسوز
 ماهیان را در تر دریا بسوز
 سینہ داری اگر در خورد تیر
 در جہاں شاہیں بزمی شاہیں میر
 زانکہ در عرض حیات آمد ثبات
 از خدا کم خواہستم طول حیات

زندگی را حقیقت رسم و دین و کیش

یک دم شیری بر از صد سال میش

زندگی محکم ز تسلیم و رضا است
 موت نیرنج و طلسم و سیاست
 بندہ حق ضعیفم و آہوست مرگ
 یک مقام از صد مقام اورست مرگ
 میفتد بر مرگ آل مرد متام
 مثل شاہ سینہ گرفتہ بر جم
 ہر زمان میرد غلام از بیم مرگ
 زندگی اورا حرام از بیم مرگ
 بندہ آزاد را شاہانے دگر
 مرگ اورا می دہد جانے دگر
 بو خود اندیش است مرگ اندیش نیست
 مرگ آزادان ز آنے ہمیش نیست

بگذرا از مرگے که سازد بالحد   ز آنکه این مرگ است مرگِ ام و دودا
 مرد مومن خواهد از یزدان پاک   آں دگر مرگے که برگیرد ز خاک
 آں دگر مرگ! انتهای راه شوق   آخرین بکیر در جنگاه شوق
 گرچه هر مرگ است بر مومن شکر!   مرگ پور مرتضیٰ چیزے دگر!
 جنگِ شاهانِ جہاں غارت گری است   جنگِ مومن سنتِ پیغمبر است
 جنگِ مومن چیست؟ هجرت سے دودا   ترکِ عالم، اختیارِ کوے دوست
 آنکه حرفِ شوق با اقوام گفت   جنگ را بهبانی اسلام گفت

کس نداند جز شمشیر این نکتہ را
 کو بخونِ خود خرید این نکتہ را

آنکه حرفِ شوق الخ یعنی حضور سرور کائنات در مصرع ثانی اشارہ ایست مجربیت
 الجہاد دہبانیت الاسلام،

زنده رود خست می شود از فردوس برین

و تقاضای حوران بستی

پیر رومی گفت در گوشتم که خیز!	شیشه صبر و سکونم ریز ریز
آه آں ایوان و آں کاخ برین!	آں حدیث شوق و آں جذب یقین
یک هجوم حور دیدم بر درش!	باز دل پر خوں رسیدم بر درش
زنده رود ماے صاحب سوز و سوز!	بر لب شال زنده رود ماے زنده رو
یک دوم با نشتین با نشتین!	شور و غوغا از یسار و از میسین

زنده رود

راهرو کو داند اسرار سفر   ترسد از منزل ز بهر زن بیشتر

عشق در حیر و وصال آشفته
 بجبال لایزال آسوده نیست
 ابتدا پیش بتان افتادگی
 انتها از دلبران آزادگی
 عشق بے پروا و ہر دم در حیل
 در مکان و لامکان ابن اسبیل

کیش ما مانند موج تیز گام
 اختیار جادہ و ترک مقام

حُورِ ان بہشت

شیوہ ہا دار می مشال روزگار
 یک نواے خوش دینغ از ما مدار

غزل زندہ رود

بکجے زبیدی خدا چمی جوئی
 ز خود گر خیمہ آشنا چمی جوئی

دگر بشلخ گل آویز و آب و نم درکش   پریدہ رنگ از باد صبا چہ می جوئی؟
 دو قطرہ خون دل است آنچہ شک منی   تو لے غزالِ حرم در خطا چہ می جوئی؟
 عیار فقر ز سلطانی و جہانگیری است   سریرِ جہم طلبِ پوریا چہ می جوئی؟
 سراغِ اوز خیا بانِ لالہ می گیرند   تو لے خوں شدہ از اچہ می جوئی؟
 نظر ز صحبتِ روشندانِ مینرہ   ز درِ دم بصری تو تیا چہ می جوئی؟

قلندریم و گراما است با جہاں بینی است
 زانگاہ طلبِ کمیی چہ می جوئی؟

حضور

گرچہ جنت از تجلیِ مے اوست   جاں نیا ساید بجز دیدارِ دوست
 نازِ اصلِ خلِیشتن در پردہ ایم   طائریم و آستیاں گم کردہ ایم
 علمِ مگر کج فطرت و بدگوہر است   پیشِ چشمِ حاجبِ اکبر است

علم را مقصود اگر باشد نظر
 می شود هم جاده و هم راه بسن
 می نهد پیش تو از قشر وجود
 تا تو پرسی چیت را ز این نمود
 جاده را هموار سازد این چنین
 شوق را بیدار سازد این چنین
 در و دغل و تاب و تب بخت ترا
 گریه های نیم شب بخت ترا
 علم تقسیر جهان رنگ و بو
 دیده و دل پرورش گیرد از و
 بر مقام جذب و شوق آرد ترا
 باز چون حبس بیل بگذارد ترا
 عشق کس را که بخلوت می برد
 او ز چشم خویش غیرت می برد

اول او هم رفیق و هم طریق

آخر او راه رستن بے رفیق!

در گذشتم زان همه جور و مقصور
 ز ورق جاں با ختم درخس نور
 غرق بودم در تماشاے جمال
 هر زمان در انقلاب و لایزال
 گم شدم اندر صمیم کائنات
 چوں رباب آمد بچشم من جیتا!

گونکہ ہزارش رباب دیگرے
 ہر نواز دیگرے خونیں ترے !
 ماہمیک دودمان نار و نور
 آدم و مہر و مہ حبیریل و حور !
 پیش جاں آئینہ آویختند
 حیرتے را باقیس آمیختند !
 صبح امروزے کہ نورش ظاہرست
 در حضورش دوش و فردا حاضرست !
 حق ہویدا با ہمہ اسرار خویش
 بانگاہ من کند دیدار خویش !
 دیدنش انور دین بے کاستن !
 دیدنش از قبرستن برخاستن !
 عبد و مولا در کمین یک دگر
 ہر دو بے تاب انداز ذوق نظر !

زندگی ہر جا کہ باشد جستجو است !

حل نشد این نکتہ من صیدم کہ اوست !

عشق جاں را لذت دیدار د
 باز بانم جرأت گفتار داد
 بے دوج عالم از تو با نور نظر
 اندکے آں خاکدانے را بگھر
 بندہ آزاد را تا سازگار
 برد از سنبیل او نیش خار

غالباً غرق اندر عیش و طرب   کار مغلوبان شمار روز و شب
 از ملکیت جهان تو خراب   تیرہ شب در آستین آفتاب
 دانش افزنگیاں غارت گری   دیر با خیر شد از بے حیدری
 آنکہ گوید لا الہ بیچارہ ایست   فکرش از بے مرکز ہی آوارہ ایست
 چار مرگ اندر پے این دیر میر   سود خوار و والی و ملا و پیر

این چنین عالم کجا شایان تست
 آب و گل و غنہ کہ بردار ان تست

ندائے جمال

کلمہ حق از نقشہائے خوب نشئت   ہر جہہ مارا سازگار آمد نوشت
 چیست بودن دانی لے مرد و نجیب   از جمال ذات حق برودن نصیب
 آفریدن جہت جوے دلبرے !   و نمودن خویش را بر دیگرے

این همه هنگامه هست و بود
 بے جمال مانیاید در وجود
 زندگی هم فانی و هم باقی است
 این همه خلّاق و مشتاقی است
 زنده؟ مشتاق شو خلّاق شو
 همچو ما گیرنده آفاق شو!
 در شکن آنرا که نایب سازگار
 از ضمیمه خود دگر عالم بیاب
 بنده آزاد را آید گراں
 ز بستن اندر جهان دیگران
 هر که او را قوتِ تخلیق نیست
 پیشِ ماجرا کفِ زیندلی نیست
 از جمالِ الفیض خود نبرد
 از نخیلِ زندگانی بر نخورد

مرد حق! برنده چون شیر باش

خود جهانِ خویش را تقدیر باش

زنده رود

چسبست آئین جهان رنگ و بو
 جز که آبِ رفتِ رمی ناید بجو

زندگانی راستِ بیکرانِ نیست
فطرتِ او خوگرِ بیکرانِ نیست !
زیرِ گردِ دلِ حجتِ او رانارو است
چوں زِ پافتِ او قحطِ برِ نجات !

ملّے چوں مُردِ کمِ خیزد زِ قبر
چارهٔ او حقیقتِ غیر از قبرِ صبر !

ندائے جمال

زندگانی نیست بیکرانِ نفس
اصلِ او از حقی و قیوم است و بس !
قربِ جاں با آنکه گفتِ اتنی پُرسِ
از حیاتِ جاودالِ بردنِ نصیب !
فرد از توحیدِ لا الهوتی شود
تَلّت از توحیدِ جبروتی شود !
بایزید و شبلی و بوذر از روست
امثالِ را طغرل و سنجر از روست !
بے تجلی نیست آدم را شبست
جلوهٔ مافرد و تَلّت را حیات !
هر دو از توحیدِ رمی گیر و کمال
زندگی این را جلالِ آس را جمال !

میں سلیمانی است آں سلمانی ہست   آں سراپا فتر و این سلطانی ہست!

آں یکی را بسیند این گرد دیکی

در جہاں با آں نشیں با این بزی!

چہیت ملت اے کہ گوئی لالہ!   باہر از اں چشم بودن یک نگہ!

اہل حق را حجت و دعوائے یکے است   'خیمہ ہائے ماجد، دلہا یکے است!

ذرہ از یک نگاہی آفتاب   یک نگہ نشو تا شود حق بے حجاب!

یک نگاہی را چشم کم مبین   از تجلی ہائے توحید است این!

ملنے چوں می شود توحید مست

قوت و جہر و ست می آید بدست!

نروح ملت را وجود از انجمن   روح ملت نیست محتاج بدن!

مناو وجود شبن را نمود از صحبت است   مُرد چوں شیرازہ صحبت شکست!

مردہ! آن یک نگاہی زندہ شو   بگذر از بے مرکز می پیوستہ شو!

'خیمہ ہائے ماجد و دلہا یکے است، - عربی ضرب المثل!

وحدت افکار و کردار آفرین
تا شوی اندر جهان صاحب گنیں!

زندہ رود

من کیم؟ تو کیستی؟ عالم کیا ست؟
در میان ما تو دوری چراست؟
من چرا در بند تقدیرم بگوئے
تو نمیری من چرا میسرم بگوئے!

ندائے جمال

بودہ اندر جهان چار سو
ہر گنج بد اندر مہینہ درد و
زندگی خواہی خودی را پیش کن
چار سو را غرق اندر خویش کن
باز بینی من کیم تو کیستی
در جہاں چوں مردی و چوں زبستی

زنده رود

پوزشش این مرد نادال در پذیر
 پرده را ز چہرہ وقتدیر گیر
 انقلاب روس و الماں دیدہ ام
 شور در جان مسلمان دیدہ ام
 دیدہ ام تدبیر ہائے غرب و شرق
 و انما تقدیر ہائے غرب و شرق!

افتادن تجلی حلال

تا گمان دیدم جهان خویش را
 آں زمین و آسمان خویش را
 غرق در نور شفق گوں دیدش
 سرخ مانند طبرخوں دیدش!
 زان تجلی ناکہ در جانم شکست
 چون کلیم اسدنت آدم جلوہ است!
 نور او ہر پردگی را وا نمود
 تاب گفتار از زبان من بود!

از ضمیر عالم بے چند و چون

یک نوالے سوزناک آمد بروں!

”گنذر از خاور و افسونی افزنگ مشو

کہ نیرزد بجوے این ہمہ دیرینہ و نو

آں نگینے کہ تو با اہرمنان بختہ

ہم بحبیریل امینے نتواں کردگروا

زندگی انجمن آراونگمدار خود است

اے کہ در قافلہ ، بے ہمہ شو با ہمہ روا

تو فروزندہ تر از مرمنسیر آمدہ

آشنہاں زہی کہ بہر ذرہ رسائی پر تو با

چوں پر کاہ کہ در گنذر باد افتاد

رفت اسکن درودار اوقب و دوشروا

از تنک جامی تو میکدہ رسوا کردید

شیشہ گیر و حکیم انبیا شام و بروا

خطاب بہ جاوید
سخنے بہ نژاد نو

خطاب بہ جاوید

(سخنے بہ نثر ادلو)

ایں سخن آراستن بے حاصل است
بر نیاید آنچه در قفسِ دل است
گرچہ من صد نکتہ گفتم بے حجاب
نکتہ دارم کہ ناید در کتاب
گر گویم می شود چھپیدہ تر
حرف و صوت اورا کند پوشیدہ تر
سوز اورا از نگاہ من بگیر

یا ز آہ صبح گاہ من بگیر

مادیتِ درخشتیں با تو داد
غنجہ تو از نسیم او کشاد
از نسیم او ترا ایں رنگ و بوست
لے متاع ماہی لے تو از بوست

دولت جاوید ازو اندوختی   از لبِ او لا اله آموختی !
 اے پسر! ذوقِ نگہ از من بگیر   سوختن در لا اله از من بگیر !
 لا اله گوئی ؟ بگو از روے جاں   تا ز اندام تو آید بوے جاں !
 مہر و مہ گرد در سوزِ لا اله   دیدہ ام این سوز را در کوہِ وکہ !
 این دو حرفِ لا اله گفتار نیست   لا اله جز تیغِ بے زہنہار نیست !

زیستین با سوزِ او قہاری است

لا اله ضربِ است ضربِ کاری است !

مومن و پیشِ کساں بستنِ نطق !   مومن و غداری و فقر و نفاق !
 بالپیشِ دین و ملت را فروخت   ہم متاعِ خانہ و ہم خانہ سوخت !
 لا اله اندر نمازش بود و نیست   ناز با اندر نیازش بود و نیست !
 نور در صوم و صلوات او نمازد   جلوة در کائنات او نمازد !
 آنکہ بود اند اورا ساز و برگ   فتنہ او حبِ مال و ترسِ مرگ !

رفت از او آستی و ذوق و سرو
 دین او اندر کتاب و او بگور
 صحبتش با عصر حاضر در گرفت
 حرف دین را از دو پیمبر گرفت
 آن ز ایراں بود و ایں ہندی نژاد
 آن نرج بیگانه و ایں از جہاد
 تا جہاد و حج نماں از واجبات
 رفت جاں از پیکر صوم و صلوات
 روح چو رفت از صلوات از صیام
 فردناہ ہوار و ملت بے نظام
 سینہ ما از گرمی تر آں تہی
 از چنیں مرداں چہ امید بہی
 از خودی مرد مسلمان دگدشت

اے خضر دے کہ آب از سر گذشت

سجدہ کرنے زمین لرزیدہ است
 بر مرادش سر و مہ گردیدہ است
 سنگ اگر گیرد نشان آن سجود
 در ہوا آشفستہ گردد و ہم چود
 ایں زماں جز سر بریری ہیچ نیست
 اندر و جز ضعف پیری ہیچ نیست
 آں شکوہ ربی الہی کجاست
 ایں گناہ اوست یا تقصیر ہاست

یہ رکے برجادۂ خود تندرو   ناقہ ما بے زمام و ہرزہ دوا

صاحب قرآن بے ذوق طلب

العجب ثم العجب ثم العجب !

گر خدا سازد ترا صاحب نظر   روزگارے را کہ می آید بنگر !

عقل ما بے باک و دما بے گداز   چشم ما بے شرم و غرق اندر مجاز !

علم و فن و دیں و سیاست عقل و دل   زوج زوج اندر طواف آب گل !

آسیا آل مرز و بوم آفتاب   غیر بیس، از خویش تن اندر حجاب !

قلب او بے وار و است نو بنو   حاصلش را کن بگمیر و باد و جوا

روزگار کش اندرین دیرینہ دیر   ساکن و بخت بستہ بے ذوق سیر !

صید نمایان و خجیر ملک   آہوے اندیشہ اولنگ و لوک !

عقل و دین و دانش و ناموس و ننگ   بستہ فتراک گردان و فیرنگ !

تا ختم بر عالم افکار او   بردریدم پردہ اسرار او !

در میان سینه دل خول کرده ام
تا جانش را در گول کرده ام!

من بطبع عصر خود گفتم دو حرف
کرده ام بحسین را اندر دو حرف
حرف پیاپی و حرف نیش در
تا کنم عقل و دل مردان شکا
حرف نه دارے باندا ز فنگ
نالہ مستانہ از تار چنگ
اصل این اندر ذکر و اصل آن ز فکر
لے تو بادا وارث این فکر و ذکر
آجو نیم اندر دو بحر اصل من است
فصل من فصل است ہم وصل من است

تا مزاج عصر من دیگر افتاد

طبع من ہنگامہ دیگر نہاد

نوجوانان تشنہ لب، خالی ایاغ
شستہ روتا ریک جان، روشن دماغ
کم گاہ و بے یقین و نا امید
چشم شال اندر جہاں چینے ندید
ناکساں منکر ز خود و مومن بغیر
خشت بند از خاک شال سہار دیک

کتاب از مقصود خویش آگاه نیست	تا بجزب اندر لکش راه نیست!
نورِ فطرت را ز جانها پاک شست	یک گلِ رعنا ز شلخِ اوزرست!
خشت را معمارِ ماکج می نهد	خوے بط با بچه شایس دهد!
علم تا سوزے نگیرد از حیات	دل نگیرد لذتے از واردات!
علم جز شرح مقامات تو نیست	علم جز تفسیر آیات تو نیست!
سویختن می باید اندر نارِ حس	تا بدانی نقره خود را ز مس!

علم حق اولِ حواس آخر حضور

آخرا دمی بگنجند در شعور!

صد کتاب آموزی از اہل ہنر	خو شتر آن درے کہ گیری از نظر
ہر کسے زان می کہ ریزد از نظر	مست می گردد باندازد گرد!
از دم بادِ سحر میبرد چراغ	لالہ زان بادِ سحر نے دریاغ
کم خور و کم خواب و کم گفتار باش	گرد خود گردندہ چوں پر کار باش!

منکر خود نزد من کافر است	منکر حق نزد ملا کافر است
این عجز و هم ظلم و هم جهول!	آل با نکار وجود آمد عجز و
پاک شواز خوف سلطان مسیر	شیوه اخلاص را محکم بگیر
قصد رفت و غنا از کف مده	عبد در قمر و رضا از کف مده
جز بقلب خویش قند یله مجو	حکم دشوار است تا ویله مجو
حفظ تن با ضبط نفس اندر شب	حفظ جان با ذکر و فکر به شب
جز بحفظ جان و تن ناید بدست	حاکمی در عالم بالا و پست
گر نگه بر آشیان داری سپر	لذت بیز است مقصود و غیر
سیر آدم را مقام آمد حرام	ماه گردد تا شود صاحب مقام
آشیان با فطرت او ساز نیست	زندگی جز لذت پرواز نیست
رزق زراغ و کرکس اندر خاک گو	
رزق بازاں در سواد ماه و مهور	

خلوت و جلوت تماشاے جمال !	سردی صدق مقال اکل حلال
دل بختی بر بندوبے و سو اس زری	درودیں سخت چوں الماس زری
داستانے از مظفر گویمت	سرسے از اسرار دیں برگویمت
پادشاہے بامستام با پزید	اندر اخلاص عمل فرد فرید
سخت کش چوں صاحبِ نعم و ستیز	پیش او ایسے چو فرزندال عزیز
با وفا بے عیب، پاک اندر نب	سبزہ رنگے از خجیبانِ عرب
چیت جز قرآن شمشیر و فرس	مرد مومن را عزیز لے نکتہ رس
کوه و روے آبہا رفتے چو باد	من چه گویم و صفِ آلِ خیر الجیاد
تند بادے طایف کوه و کمر	روزِ محب از نظر آرا دہ تر
سنگ از ضربِ سیم اوریز مریز	دزدِ گِ او فتنہ ہاے رستخیز

منظر کیے از سلاطینِ گجرات، پسر سلطان محمود کہ مسلمانان ہند اور ایکڑاہی خوانند
خیر الجیاد۔ اسبِ اہیل و خجیب

روزے آل حیوان چو انسان اجنبند   گشت از درو شکم زار و نژند
 کمر و بپٹائے علایش از شراب   اسب شہ راواراندا ز پیچ و تاب
 شاہ حق بی دیگر آں کیاں خواست   شرح تقویٰ از طریق باجداست
 اے ترا بخشہ خدا طلب و جگر
 طاعت مرد مسلمانی بگجرا

دیں سراپا سوختن اندر طلب   انتہائش عشق و آغاش ادب
 آبروئے گل ز رنگ و بویے اوست   بے ادب بے رنگ و بویے اوست
 نوجوانے را چوبیہ نم بے ادب   روز من تار یک می گرد و چوب
 تاب و تب در سینہ انزلیدرا   یاد عمر مصطفیٰ آید مرا
 از زبان خود پشیمان می شوم   در تیرین فتنہ پنهان می شوم
 ستر زلف یا زواج یا خاک لحد   ستر مردان حفظ خویش از یارب
 خوف بد را بر لب آوردن خطاست   کافر و مومن ہر خلق خداست

آدمیت احترام آدمی	بجنبش از مقام آدمی!
نہ آدمی از ربط و ضبط تن بہ تن	بر طریق دوستی گامے بزن!
بندہ عشق از خدا گیرد طریق	می شود بر کافر و مومن شفیق!
کفر و دین را گیرد پھناے دل	دل اگر گنج بیزد از دل، وائے دل!

گرچه دل زندانی آب و گل است

ایں ہمہ آفاق آفاق دل است!

گرچه باشی از خداوندان دہ	فقر را از کف مدہ، از کف مدہ
سوز و خواہید در جان تو بہت	ایں کمین مے از نیاگان تو بہت!
در جہاں جز درد دل ساماں مخو!	نعمت از حق خواہ و از سلطان مخو!
اے بسا مرد حق اندیش و بصیر	می شود از کثرت نعمت ضریر!
کثرت نعمت گداز از دل برد	ناز می آرد نیاز از دل برد!

سب لہا اندر جہاں گردیدہ ام
نہم چشمنہ منہاں کم دیدہ ام
من فدائے آنکہ درویشاے زیت
ولے آن کو از خدایکجا زیت

در مسلماناں مجھو آن ذوق و شوق
آن نغیس آن رنگت بو، آن ذوق و شوق
عالماں از عظیم تر آن بے نیاز
صوفیاں در زندہ گرگ و مو دراز
گر چہ اندر خانقاہاں تھے وہ ہوت
کو جو انہرے کہ صہبا ذکر کردوست
ہم مسلمانان انہرے کی تاب
چشمہ کوثر بھوینہ از سراب
بے خبر از سر دین انداں تہ
خیر و خوبی تر خواص آمد حرام
اہل دین را باز داں از اہل کین
دیدہ ام صدق و صفا را در عوام
ہم نشین حق بجا و انشیں

گر گساں را رسم و آئیں دیگر است
سطوت پرواز شاہیں دیگر است

مرو حق از آسمان افتد چو برق	همیزم او شر و دشت غریب شرق
ماه نو ز اندر ظلم کائنات	او شریک اہتمام کائنات
او کلیم و اوستیج و اذخیل	او محمد او کتاب او حیریل
آفتاب کائنات اہل دل	از شعاع او حیات اہل دل
اول اندر نار خود سوزد ترا	باز سلطان بیامود ترا
ماہمہ با سوز او صاحب دلیم	ورنہ نقش باطل آب و کلیم
ترسم این عصرے کہ تو زادی در آ	در بدن غرق است و کم دافع زجا
چوں بدن از قحط جان از زان شود	مرو حق در غلشتن پنهان شود
در نیاید جستجو آں مرد را	گر چه بیند رو برو آں مرد را
تو مکہ ذوق طلب از کف مدہ	گر چه در کار تو افتد ضد گبرہ
گر نیایی صحبت مرد خیر	از اب وجد آنچه من دارم بگیر
پیر روی را رفیق را ساز	تا خدا بخشد ترا سوز و گداز

زبانکہ رومی مغز را داند ز پوست	پایے او محکم فتد در کئے دست
شرح او کردند و او را کس ندید	معنی او چوں غزال از ما رسید
رقص تن از عرف او آموختند	چشم را از رقص جاں بردوختند
رقص تن در گردش آرد خاک را	رقص جاں بر ہم زند افلاک را
علم و حکم از رقص جاں آید بدست	هم زمین هم آسماں آید بدست
فرد از وی صاحب جذب کلیم	ملت از وی وارث ملک غلیم
رقص جاں آموختن کارے بود	غیر حق را سوختن کارے بود
تا ز نار حرص و غم سوزد جگر	جاں برقص اندر نیاید لے پسر
ضعف ایمان است و لگیری است غم	نوجوانا! نیمه پیری است غم
می شناسی؟ حرص فقر حاضر است	من غلام آنکہ بر خود قاهر است

نیمه پیری تبلیغ بحدیث مشهور الم نصف الم
 بفقیر حاضر تبلیغ بحدیث مشهور ایا کم والطعم فانہ الفقیر الحاضر

اے مرثکین جانِ ناشکیب   تو اگر از رقصِ جاں گیری نصیب

سرِ دینِ مصطفیٰ گویم ترا

ہم نقیبِ راندِ دعا گویم ترا!

شماره	مضمون	صفحه
۳۳	نمودار شدن در پیش سودانی	۱۰۹
۳۴	فلک میرنج	۱۱۳
۳۵	اہل میرنج	۱۱۵
۳۶	برآمدن انجم شناس مرعخی از رصد گاہ	۱۱۷
۳۷	گردش در شہر مرعین	۱۲۱
۳۸	احوال دوشیزہ میرنج کہ دعوائے رسالت کردہ	۱۲۶
۳۹	تذکیر نبیہ میرنج	۱۲۷
۴۰	فلک مشتری	۱۳۱
۴۱	ارواح جلیلہ حلاج و غالب و قترہ بعین ظاہر کہ بشمین ہبشتی نگرویدند و برگردش جاوداں گرامیدند	۱۳۳
۴۲	نوائے حلاج	۱۳۵
۴۳	نوائے غالب	۱۳۶
۴۴	نوائے ظاہرہ	۱۳۷
۴۵	زندہ رود مشکلات خود را پیشِ ارواحِ بزرگ می گوید	۱۳۸
۴۶	نمودار شدن خواجہ اہل فراق البلیس	۱۵۰
۴۷	نمائے البلیس	۱۵۰
۴۸	فلک زحل	۱۶۳
۴۹	ارواحِ رزیدکہ بانگِ ملتِ عداوتی کردہ و دوزخِ ایشان را قبول نکردہ	۱۶۵
۵۰	قلزمِ خونین	۱۶۷

ح

شمار	مضمون	صفحه
۵۱	آتشکار می شود روح هندوستان	۱۶۸
۵۲	روح هندوستان ناله و فریادی کند	۱۶۸
۵۳	فریاد یکیه از ورق نشینان قلزم خویش	۱۷۱
۵۴	آل سوے افلاک	۱۷۳
۵۵	مقام حکیم الماوی نطنشه	۱۷۵
۵۶	حرکت بجنت الفردوس	۱۷۸
۵۷	قصه شرف النساء	۱۸۱
۵۸	زیارت امیر کبیر حضرت سید علی همدانی و ملا طاهر غنی کشمیری	۱۸۴
۵۹	در حضور شاه همدان	۱۸۵
۶۰	صحبت پاشا عزمندی برتری هری	۱۹۷
۶۱	حرکت به کل رخ سلاطین مشرق (نادر، ابدالی، سلطان شهبید)	۲۰۰
۶۲	نمودار می شود روح ناصر خسرو ملوی و غزنوی منانه سرایتیده غائب می شود	۲۰۵
۶۳	پیغام سلطان شهبید بر رود کارگیری حقیقت حیات و مرگ و شدادت	۲۱۴
۶۴	زنده رود نخست می شود از فردوس و تقاضا سے دوران بهشتی	۲۱۹
۶۵	غزال زنده رود	۲۲۰
۶۶	حضور	۲۲۱
۶۷	خطاب به جاوید رشت بهر ادر نو	۲۳۱

دیباچہ

خیالِ من تماشا ئے آسماں بود است
بدوشِ ماہ و باغوشِ کمکشاں بود است
گماںِ مبرکہ ہسینِ خاکداں نشینِ ماست
کہ ہر تارہ جہاں است پل جہاں بود است!

اقبال